

TOBİDER

NİSAN 2017

SAYI 1

ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER
DERGİSİ

TOBİDER

ULUSLARARASI TOPLUMSAL BİLİMLER DERGİSİ

Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Social Sciences

e-ISSN:

Volume 1/1 April 2017

Editör / Editor

Selçuk Özçelik

Biruni University

Turkey

Sadık Hacı

Ankara University

Turkey

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Binyamin Birkan - Biruni University

Dr. Ümran Türkyılmaz - Gazi University

Dr. Mustafa Güleç - Ankara University

Dr. Mert Kozan - Ankara University

Dr. Mehmet Zeki Ilgar - Biruni University

Dr. Ayşe Tuba Ceyhun Duman- Biruni University

Dr. Işıl Aydın Özkan - Hacettepe University

Hakemler / Referees

Dr. Uğur Çelikel - Ankara University

Dr. Işıl Aydın Özkan - Hacettepe University

Dr. Ayşe Tuba Ceyhun Duman- Biruni University

Dr. Mehmet Zeki Ilgar - Biruni University

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 1/1 2017 April

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK YOLLARI: AKIL ÇAĞI ADLI
ROMANINDA BİREYİN ÖZ ARAYIŞI

THE QUEST OF ESSENCE IN JEAN-PAUL SARTRE'S *THE ROADS TO
FREEDOM: THE AGE OF REASON*

Ahmet ÖZKAN

1-8

KIZ MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ OLGUNLUKLARI
ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

GIRLS VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS PROFESSIONAL
MATURITY ON A QUALITATIVE REVIEW

Sevgül DAYI

9-24

BULGARCA-TÜRKÇE SESTEŞ SÖZCÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞ
SEBEPLERİ

ONTOLOGICAL ARGUMENTS FOR BULGARIAN-TURKISH
HOMONYMS

Sadık HACI

25-35

SOSYAL DARWİNİZMİN VERGA'YA ETKİLERİ

THE EFFECTS OF SOCIAL DARWİNİSM ON VERGA'S LİTERARY
OUTPUT

Nimet Merve AKBAŞ

36-44

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/1 2017 April

IAN MCEWAN'IN *BETON BAHÇE* ROMANIN PSİKANALİTİK
İNCELEMESİ

A PSYCHOANALYTIC CRITIQUE OF IAN MCEWAN'S *THE CEMENT
GARDEN*

Samet KALECİK

45-63

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/1 2017 April

**JEAN PAUL SARTRE'İN ÖZGÜRLÜK YOLLARI: AKIL ÇAĞI ADLI
ROMANINDA BİREYİN ÖZ ARAYIŞI**

**THE QUEST OF ESSENCE IN JEAN-PAUL SARTRE'S *THE ROADS TO
FREEDOM: THE AGE OF REASON***

Ahmet ÖZKAN*

*İnsan özgürdür ve bunun
farkındadır; bu farkındalık ile,
özgürlük şuuruyla yaşamaya
mahkûmdur. J. P. S.*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkım, yalnızca askeri ve politik düzeyde kalmamıştır. Bu yıkım, bireylerin iç dünyalarında yarattığı tahribat ile bireyin yaşamının dinamiklerini kökünden sarsmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan ve "İki Savaş Arası" olarak adlandırılan dönemde bireylerin yaşadıkları kimlik bunalımları, felsefe ve edebiyatın başlıca esin kaynaklarından olmuştur. Bu bağlamda, XX. yüzyılın en önemli figürlerinden biri de hiç şüphesiz Jean-Paul Sartre'dır. Sartre, iki büyük dünya savaşının modern zamanlar bireyinin üzerinde yarattığı tahribatı ve öznenin kendi olma çabasını ve arayışlarını, temsilcisi olduğu Varoluşçuluk felsefesi ekseninde, üç ciltten oluşan *Özgürlük Yolları* adlı roman dizisi ile okuyucuya aktarır. Bu çalışmada Sartre'ın *Özgürlük Yolları I: Akıl Çağı* adlı yapıtında bireylerin öz arayışını incelenecektir.

Anahtar kelimeler: *Sartre, Varoluşçuluk, Öz, Birey, Özgürlük, Eylem*

ABSTRACT

The devastation that First World War induced was not only on political and military level. It unsettled the dynamics of the life of the individual with ravages it caused in his inner world. Identity crisis that

---

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: ahmetozkan@hotmail.fr

individuals had in the period which covers the end of World War I and the beginning of World War II, the interwar period, provide the inspiration for philosophy and the literature of XXth century. In this regard, Jean-Paul Sartre is one of the most important figures of XXth century. He reflects the ravages of two World Wars on modern times individual and the efforts of the individual to be “himself” within the frame of Existentialism in his trilogy *The Roads to Freedom*. In this study, we will examine the quest for essence of individuals in *The Roads to Freedom I: The Age of Reason*.

Keywords: *Sartre, Existentialism, Essence, Individual, Freedom, Action*

Düşünce tarihine bakıldığında, insan merkezli felsefi yaklaşımların ilk örneğinin, Antik Çağ düşünürü Sokrates ile başladığı ve Sokratçı ahlak felsefesi üzerine şekillendiği görülür. Sokrates’den başlayarak, bireyin toplum ile etkileşiminden doğan ilişkiler yumağını inceleyen ve özneyi evrenin merkezine koyan düşünce sistemleri, XX. yüzyılda Varoluşçuluk felsefesine evrilmiştir.¹ Varoluşçuluğun birey algısı Sokrates’inkinden farklıdır. Zira insan türünün yüzyıllar boyunca geçirdiği düşünsel evrim, onun hem kendisini hem de toplumu alımlayışını değiştirmiştir. İnsanın bilincini saran sorumluluk duygusu geniş boyutlar kazanmış, bireyin benliğini çevreleyen soyut ve somut unsurlar artmıştır. Dolayısıyla, Varoluşçuluğun ortaya çıktığı dönem ve üzerine yükseldiği düşünce sistemleri bütünü de göz önüne alındığında, bilinç eksenli bir kuşatılma içerisinde bireyin de çaresizlik ve bunalım içine düştüğü ve bir arayış içine girdiği söylenebilir. Bu arayışın Modernizm kavramından ayrı tutulması imkansızdır. Zira modernliğin özünde, bireyin kolektif yapı karşısında bağımsızlığını kazanma mücadelesi vardır (Özcan, 2000: 1). Heidegger’e göre modernlik aslında bir öznellik çağıdır; modernliği oluşturan bütün yönler, insanın özne konumuna yerleşerek yükselmesinden ileri gelir (Renaut, 1989: 27).

Varoluş felsefesi, özü bakımından, insan varoluşunun nedeninin yanıtı ve insan bilincinde oluşan “kendini gerçekleştirme isteğini”nin kuramsal izleğidir; yani insanın kendini gerçekleştirme olanağı bireyin temel arayışıdır. Biz bu çalışmada, Jean Paul Sartre’ın *Akıl Çağı* romanında bireyin öz arayışı konusunu ele alacağız.

Farklı düşünürler tarafından çok sayıda tanımlı yapılan ve bu bağlamda bir kavramsal bütünlük sağlayamadığı öne sürülen varoluşçuluk, özellikle İki Savaş Arası Dönemde bir bilinmezlik ve kayıtsızlık içine düşen bireyin dünyada konumlandırılmasında öncü düşünce akımı olmuştur. Hiç şüphesiz Jean Paul Sartre’ın varoluşçuluk algısında da amacı çok açıktır:

¹ Çalışmamızın çerçevesi dışında kaldığı için yüzlerce yılı kapsayan insan odaklı felsefi yaklaşımlar tarihine yer verilmeyecektir.

Varlığı bilmek ve bireyin varoluşuna anlam kazandırmak (Özcan, 2000: 27). Jean Paul Sartre'in üç cilt olarak kaleme aldığı *Özgürlükün Yolları* (1945-1949) başlıklı romanında dönemin birey kavramı yazar tarafından farklı karakterler üzerinden düşünce sistemine oturtulur.

Akıl Çağı, Özgürlükün Yolları üçlemesinin ilk kitabıdır. Bu kitapta yazarın yarattığı karakterler, zayıflıkları, düşünceli halleri ile cesarettten ve risk almaktan yoksun, edimlerinin sonuçlarını karşılayamayan kişiler olarak karşımıza çıkar. Bu karakterler sürekli kendi bilinçlerini, hayatın her aşamasında, her şeyden önde tutmaktadır. İnsan bilincini besleyen şey ise, bireyin dış dünyasında yaşananların kendi isteği dahilinde ya da kendi isteği olmadan, bireyi iç dünyasına dönmeye sevk etmesidir. Bireyin yaşadığı gelgitler, bireyin kendisini ve etrafında olan biteni sürekli sorgulamasına neden olur. Bu bağlamda, romanda karşımıza ilk çıkan romanın baş kişisi Mathieu Delarue'dür.

İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri yavaş yavaş duyulurken, Büyük Savaş'ın yarattığı yıkım ve savaş sonrasında oluşan politik ve ekonomik ortam, dönemin bireyi üzerinde yıkıcı etkilere neden olmuştur. Bireyin içine düştüğü bu ruhsal boşluk, bilinçlerde öncelikle benlik arayışı olarak ortaya çıkar. Benliğin temel unsuru da hiç şüphesiz özgürlüktür. Otuzlu yaşlarının başında bulunan ve bir felsefe öğretmeni olan Mathieu, özgürlüğüne düşkün bir birey olarak karşımıza çıkar. Mathieu, özgürlük kavramını içselleştirmiş ve bu kavrama bireysel bir yorum getirmiştir. Özgürlük, Mathieu için edimlerinin tek sorumlusu olmak ve yaptığı seçimler ile yaşamına anlam katmak demektir. Romanın ana ekseninde başta Mathieu olmak üzere tüm karakterlerin seçimlerinin ve edimlerinin tek öznesi olma isteği yatar. İnsan bu şekilde özgür olacaktır ve özgür olmaya mahkumdur, zorunludur (Sartre, 2009: 565).

Romanın konusu İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Paris'te kimlik sorunları ile mücadele eden sıradan bireylerin, dış dünya ile iç dünyaları arasında kalmışlıklarıdır. Karakterler arasında genç bir felsefe öğretmeni olan Mathieu'nün hikayesi diğer karakterlerin kendisi ile olan ilişkilerinin boyutları ile şekillenir ve böylece Mathieu başkahraman olarak ön plana çıkar. Mathieu'nün uzun yıllardır birlikte olduğu sevgilisi Marcelle'in hamile kalması ve bu gayri meşru çocuğu istemeyen Mathieu'nün kürtaj için gereken parayı bulma çabası ilk bakışta okuyucu için basit bir olay örgüsü olarak görülür ancak ana olaylara eklenen yan olaylar ve karakterler ile bireylerin iç sorgulamaları ve arayışları roman boyunca irdelenir.

Roman, Mathieu'nün sokakta hali vakti pek de yerinde olmayan, kendisinden karnını doyurmak için para isteyen bir adamla karşılaşması ile başlar. Yaptığı iyiliğe karşılık Mathieu'ye cebinden çıkardığı bir İspanyol pulu veren adamın ağzından dökülen "Madrid" sözcüğü, Mathieu'nün yaşadığı gelgitlere ve varoluşsal sorunlar yaşamasına neden olan eylemsizliğine ilk örnektir:

“Oraya gitmek istiyordum. Yemin ederim. Ama olmadı işte...Ayarlayamadım...” (Sartre, 2016: 12).

“Madrid” sözcüğü ile İspanya’da süren iç savaşa yapılan gönderme, okuyucuya, kitabın zamansal izleğine dair ilk ipucunu vermesinin yanı sıra Mathieu’nün iç dünyasındaki sabitsizliğin de ilk örneği olacaktır. Mathieu, ülkesinin hemen yanbaşıda olan savaşa kayıtsız değildir; ancak pek de net ifade edilmeyen nedenlerden dolayı savaşın bir parçası olamamış, konumunu net olarak belirleyememiştir. Her ne kadar bu savaşın bir parçası olmak istemişse de eylemsizliğinin kurbanı olmuştur.

Mathieu’nün kendine yönelik kaygılarının temelinde, kendisini gerçekleştirememeye ve edimlerinin sahibi olamama korkusu bulunur. Mathieu’nün kendini sorgulamasından kaynaklanan çalkantılı iç dünyasının diğer karakterler nezdindeki ilk yansımaları Marcelle’de görünür. Marcelle, Mathieu’nün hem arkadaşı hem sırdaşı hem akıl hocasıdır. Ancak Marcelle, Mathieu’nün kendisini gerçekleştirmesinde bir araçtan öte bir şey olmayacaktır.

Bebek konusunda Marcelle’in fikrini almadan, bebeğin varlığına son vermek isteyen Mathieu, bebeği hayatının düzeninin bozulmasına yol açacak, varoluş nedeni olan özgürlüğüne son verecek bir nesne olarak görmektedir. Mathieu için kendisi olmak, var olmak demektir:

“Dinle bak: Ben... Ben, yalnızca kendim olmak, kendime dayanmak istiyorum... Eğer varlığımı kendi egemenliğim altına almazsam, yaşamak çok anlamsız bir şey olur.” (Sartre, 2016: 23).

Toplumsal bir kurum olan aile, Sartre tarafından romanda, Mathieu ve Marcelle ilişkisi ile tartışmaya açılır. Geleneksel aile kavramının temel taşı olan evlilik ve çocuk, Mathieu’nün özgürlüğünün sonunu getirecek kavramlar olarak yansıtılır. Bebek, aslında bilinçli bir eylemin sonucunda meydana gelen bir varlıktır. Ancak Mathieu, bebeği, kendi eylemlerinin bir sonucu olarak görmediğinden bebeğin, üzerinde yaratacağı sorumluluğu da üstlenmek istemez. Çünkü, baba olmak, Mathieu’yu normatif bir yaşam sürmeye itecektir. Bu durum Mathieu’nün dünya görüşü ile taban tabana zıddır. İçinde bulunduğu durumu kabullenmekte zorluk yaşana Mathieu, bebekten kurtulmak için Marcelle’in kürtaj olmasını sağlamak durumundadır; ancak ekonomik durumu bunu imkânsız kılmaktadır. Borç istemek için ilk gideceği kişi, kendi karakterinin tam karşısında duran ağabeyi Jacques’dır. Jacques, ailevi bir miras olarak aldığı ve normlarını sonuna kadar yerine getirip bir parçası olduğu burjuva sınıfının bir temsilidir. Mathieu’nün aksine, bir birey olarak ait olduğu toplumun ve düzenin çarkının bir dişi olmuştur. Evlenmiş, düzenli bir iş edinmiş, ekonomik olarak kapitalizmin gereklerini yerine getirmiş, “modern” bir bireydir. Mathieu, ağabeyinin ofisinde borç istemek amacıyla Jacques ile buluştuğunda,

Jacques, Mathieu'nün yüzüne, düzen karşısındaki, kendisine göre yersiz olan duruşunu ve içinde bulunduğu arayışın temelsiz olduğunu adeta çarpar:

“... Özgürlük, insanların kendi istekleriyle yarattıkları durumlara tam karşıdan bakmaları ve o durumun sonuçlarına katlanmaları gerektiğine inanıyorum. Ama sen benim gibi düşünmüyorsun galiba. Sen kapitalist düzeni suçluyorsun. O düzen içindedir ve o kapitalist devletin memurusun; komünistlere sempati beslediğini söyler durursun ancak herhangi bir uca bağlanmak istemediğini söyler, onlara sokulmazsın.” (Sartre, 2016: 155).

Jacques'a göre Mathieu, özgürlük bahanesinin arkasına sığınıp, kendi gerçeğinden, kendi bilincinden kaçmak istemektedir.

Kitapta irdelenen bir diğer arayış türü de cinsel kimlik arayışıdır. Toplum için büyük bir tabu olan cinsellik, kitabın ilk sayfalarından itibaren Marcelle'in bedeni üzerine Mathieu'nün zaman zaman yaptığı betimlemeler ile ele alınırken, Mathieu ve Marcelle'in yakın arkadaşı Daniel'in olay örgüsüne dahil olmasıyla farklı bir boyut kazanır. Daniel, toplum tarafından kabul görülmesi imkânsız bir kimliğe sahiptir. Eşcinsellik, Daniel'in kendisine itiraf edebildiği, benliğinde bir olgunluğa eriştiği; ama diğer taraftan kendisini pis ve günahkâr hissetmesine neden olan bir kimlik bileşenidir. Kendinden nefret eden Daniel, romanda karşımıza çok sevdiği üç kedisini boğmak için evinden ayrıldığı sahne ile karşımıza çıkar. Daniel sürekli kendisini sorgulayan bir karakterdir. Mathieu'nün aksine, Daniel bilinç ile benlik arasındaki ayrımın farkındadır (Özcan, 2000: 27). Yaşamı boyunca yaptığı iç sorgulamalar ile kendisini iyice tanıır hale gelmiştir. Kendi edimlerinin öznesi olduğu için, içinde bulunduğu durum her ne olursa olsun ikinci bir bakış açısı ve yargılayıcıya ihtiyaç duymaz. Ancak toplumsal bağlamda kabul görmeyen cinsel kimliği, kendisine çeşitli çerçevelerde “ahlak dışı davranışlar öznesi” yaftası yapıştırdığı için, kendi özüne ulaşma yolundaki arayışında, sorun yaratan bir kavram olarak düşünülebilir. Daniel'in bilincindeki bu parçalanma daimî bir huzursuzluk ve iç düzen arayışına dönüşür:

İçindeki öteki çırpınıyor, yalvarıyor, rica ediyordu ve Daniel, öbür Daniel haşin ve duygusuz, içindekinin iniltisini dinliyordu. İnsan kendini bütünüyle öldürmeyi göze alamazsa, böyle bölük pörçük yapar bu işi.” (Sartre, 2016: 131).

Daniel'in ruhunun bir köşesinde daima bulunan kötülük yapma isteği, özellikle Mathieu'ye duyduğu nefretin, Mathieu'nün kendisine kürtaj için borç istemeye gelmesiyle

yeniden tetiklenir. Mathieu'nün özgürlük bağlamındaki saplantıya varan düşüncelerinden haberdar olan Daniel, onun Marcelle ile evlenmesi gerektiğini sürekli yineleyerek adeta Mathieu'nün özgür olma isteğine bir darbe indirmek istemektedir. Daniel'in aslında arayışında olduğu şey, kendi varoluşunun tutarsızlığından kurtulmaya çalışmaktır. Kendi varoluşunu anlamlandırmaya çabasıyla, edimlerinde sürekli bir tereddüt yaşar. Bilincinin bir parçası olan kötülüğü ile cinsel kimliğini bir paydada buluşturmak ister.

Mathieu kürtağın gerçekleşmesi için tüm yolları denemektedir. Yakın arkadaşı Sarah ile görüştüğü sırada, eski bir dost olan Brunet sahneye çıkar. Brunet, romanda politik angajmanın temsilcisidir. Komünist fikirlerin bir militanı olan Brunet, Mathieu'yü mücadelesinin bir neferi yapmak ister. Bir dava için ortak eylem fikri Brunet'ye göre Mathieu'ye aradığı özgürlüğü verecektir. Ona göre Mathieu'nün içinde bulunduğu öz arayışı bu şekilde çözülecektir. Mathieu ise inandıkları uğruna bile angajmandan uzak duran bir birey olduğu için Brunet'nin bu önerisini reddeder. Öz arayışının sonucunda, bilincinin özgürlüğü ile sonuçlanacak olması ihtimali bile, Mathieu'nün bu bağlamdaki eylemsizliğini eyleme dönüştüremez.

[...]O halde! Görüyorsun işte: Ben bağlanmak istemiyorum. Bunun için yeter sebep göremiyorum kendimde. Ben de sizin gibi, aynı şeylere, aynı insanlara karşıyım ama sizin kadar değil. Elimden gelmiyor, yapamıyorum. Yumruk sallayarak yürüyüşlere katılsam, boğazımı yırtıp yırtıp *Enternayonal*'i söylesem ve bununla yetiniyorum, desem, kendi kendime yalan söylemiş olurum.” (Sartre, 2016: 177-178).

Mathieu'nün amansız para arayışına çare olabilecek kişi konusunda kendisine Boris bir fikir verir: Lola. Boris, Mathieu'nün eski bir öğrencisidir. Kardeşi Ivich ile birlikte Paris'te yaşayan bu öğrenciler, hayattan keyif almaktan başka bir amaç gütmeyen figürlerdir. Boris, kendisinden yaşça oldukça büyük Lola isimli bir kadın ile yaşamaktadır. Lola, yaşamı boyunca sevgiden yana talihi gülmeyen, toplumca yaşam şekli ve mesleği kabul görmeyen, uyuşturucu bağımlısı bir kadındır. Boris ile olan ilişkisinde, diğer ilişkilerinden edindiği olumsuz deneyimler yüzünden tam bir teslimiyet içindedir. Tek derdi sevilmeştir. Lola çok para kazanmıştır, parasının bir kısmını ise odasında bir sandıkta saklamaktadır. Boris, Lola'nın uyuşturucunun dozunu kaçırdığı bir gecenin sabahında Lola'yı yatakta cansız bir şekilde bulunca onun öldüğünü sanar. Evden çıkıp derhal Ivich ve Mathieu'nün yanına gider. Durumu onlara anlattıktan sonra aklına bir fikir gelir. Lola'nın paralarını alıp Marcelle'in kürtağ olması için gereken parayı temin edeceklerdir.

Mathieu'nün Boris'in bu fikrini eyleme geçirme isteği, bize Mathieu'nün çaresizliğinin geldiği boyutları işaret eder. Mathieu içine düştüğü bu açmaz karşısında verdiği mücadeleyi tüm gücüyle sürdürürken, benliğinin her bir köşesine erişen öz arayışı Daniel'in kendisi ile Marcelle hakkında yaptığı bir konuşmanın ardından kristalleşmeye başlar. Daniel'in Mathieu için beslediği kinin ortaya çıkmasında, Marcelle ile yaptığı konuşma etkilidir. Marcelle, gerek Mathieu'nün özgürlük temelli dünya görüşü, gerek bir parçası olduğu toplumun gayri meşru bir çocuk hakkındaki tutumları yüzünden kendi isteğini ötelemek zorunda kalmıştır. Bebeğin doğması, Mathieu ile arasında var olduğunu düşündüğü bağı kuvvetlendirecektir. Ancak Mathieu'nün bu ilişkideki konumu Marcelle'in düşünceleri ile örtüşmediği için Marcelle bu fikirlerini, aslında ilişkilerinde hiçbir şey saklamamaya söz verdiği Mathieu'ye söyleyemez. Bunu en yakın arkadaşlarından Daniel'e söyleyecektir. Daniel, bebeğin yaşaması gerektiğini düşündüğü içi Marcelle'in bu isteğini onunla evlenerek yerine getireceğini; ancak diğer taraftan da kendisinin eşcinsel olduğunu Mathieu'ye bildirir. Mathieu'nün şaşkınlıkla olayı anlamlandıramaması, ardından düşüncesinde yaşadığı kristalleşme ile, tüm hayatını ve insanlar ile olan ilişkisini gözden geçirmesine neden olur. Artık omuzunda bir yük olan ve özgürlük yolunda ayağına vurulan bir pranga olan bebek ve Marcelle'in sorumluluğu onda değildir.

“Mathieu alayla güldü. Daniel, “Özgürsün,” diye anlattı. “Hayır,” dedi. “İnsan bir kadını terk ettiği için özgür olamaz.” Daniel ona merakla baktı. “Sabah buna inanıyordun ama?” “Bilmiyorum. Açık, belli bir şey değil bu. Hiçbir şey açık, belli değil. Gerçek olan şu ki, ben Marcelle'i bir hiç uğruna terk ettim.” (Sartre, 2016: 434).

Mathieu'nün yaşadığı bu düşünsel berraklaşma, o ana kadar özgürlüğüne ket vuracağını düşündüğü şeylerin, aslında sevdiği kadının hayatında bir daha olmayacak olması karşısında ne kadar değersiz olduğunu; öz arayışındaki ruhunu dolduran tek bir fikri; yani hayatını yeniden kurgulaması gerektiğini, okuyucuya yansıtır. Mathieu “her şeye karşın, akıl çağı”na gelmiştir.

Jean Paul Sartre, *Özgürlükün Yolları: Akıl Çağı* başlıklı romanında, İki Savaş Arası Dönemde Paris'te yaşayan bir grup insanın öz arayışını Varoluşçuluk felsefesi ile aydınlatmayı amaçlar. İnsanın özünü oluşturan unsurlar, çeşitli nedenler ile çoğu zaman bilinçli bir şekilde bireyin kendisi tarafından ötelenmektedir. Antik zamanlardan günümüze kadar gelen “kendini tanıma” sorunsalı, kaynağını şüphesiz Faucault'nun “ben kültürü” olarak tanımladığı özne uygulamalarından; yani “bireyin öz kaygısı”ndan alır (Faucault, 1994: 53). Arayış içindeki bireyin, bağlanma ve içinde bulunduğu durumları içselleştirme konusunda yaşadığı sorunlar,

varoluşsal bunalımlar yaşamasına neden olmaktadır. Kimi bireylerin özünün bir parçası olan cinsel kimliğini kabul etmede çektiği zorluklar, toplumsal ve kişisel nedenlerden dolayı, bireyin kötücül hisler ile hareket etmesine neden olabilmektedir. Her şeye rağmen, toplumun normları karşısında bireyin kendi tercihlerinin ve eylemlerinin öznesi olma çabası ile birey özgürlüğe ulaşacaktır.

KAYNAKÇA

- Özcan, M. E. (2000). **Jean Paul Sartre'in Özgürlük Yolları'nda Anlatı Kişisi ve Toplumsal Özne Olarak Birey**, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Faucault, M. (1994). **Cinselliğin Tarihi III**, Çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa Yayınları.
- Renaut, A. (1989). **L'Ere de l'Individu**, Paris: Gallimard.
- Sartre, J. P. (2009). **Varlık ve Hiçlik**, Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, İstanbul: İthaki.
- Sartre, J. P. (2016). **Özgürlük Yolları: Akıl Çağı**, Çev. Gülseren Devrim, İstanbul: Can Yayınları.

KIZ MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ OLGUNLUKLARI ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME GIRLS VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS PROFESSIONAL MATURITY ON A QUALITATIVE REVIEW

Sevgül DAYI

ÖZ

Bu araştırma ile kız meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyini anne- babanın öğrenim düzeyine, mesleğine ve TEOG puanına göre incelemek amaçlanmıştır. Araştırma grubu 373 kız meslek lisesi (122 9. sınıf, 73 10. sınıf, 70 1. sınıf, 108 12. sınıf) öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek amacıyla Kuzgun ve Bacanlı (1996) tarafından geliştirilen mesleki olgunluk ölçeği ile toplanmıştır. Ölçekten elde edilen verilere betimleyici analiz yapıldı. Öğrencilerin anne- babanın öğrenim düzeyi, mesleği ve TEOG puanı değişkenine mesleki olgunluk düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Meslek, mesleki olgunluk, mesleki olgunluk düzeyi, cinsiyet*

ABSTRACT

This survey of female high school students with the professional maturity of the parent's education level, aimed to examine according to the profession and teoge points. Research group 373 vocational school for girls (122 9th grade, 10th grade 73, 70 1st class, 108 12th grade) consists of students. Raven and Bacanlı data to determine the level of professional maturity (1996) were collected by a questionnaire developed by professional maturity. Descriptive analysis was performed on data obtained from the scale. The education level of the parents of students, professional teoge points and reached the conclusion that the intermediate level of professional maturity level variables.

Key words: *Professional, professional maturity, professional maturity, gender*

Giriş

İnsan, yaşamı boyunca çeşitli seçimler yapar. Mesleğini, yiyeceğini, giyeceğini, evini, eşini, arkadaşlarını vb. seçer. Meslek seçimi, insanın yaptığı bu seçimler arasında belki de en önemlisidir. Çünkü insan mesleğini seçerken bir bakıma gelecekteki yaşamını da belirlemektedir. Hatta meslek seçimi, bir kişinin kiminle evleneceğini, dünya görüşünü, günlük yaşam biçimini ve alışkanlıklarını belli bir biçime sokan etkilere de sahiptir. İnsan yaşamında

böylesine çok yönlü etkileri olan bir uğraşı alanının seçimi günümüzde güçleşen bir olgu haline gelmiştir. Çünkü çağımızda teknoloji ve endüstri alanındaki değişme ve gelişmeler toplumlarda yeni iş gruplarının ve mesleklerin ortaya çıkmasına, bunlar ise iş ve meslek yaşamında seçeneklerin artmasına, karmaşıklaşmasına neden olmaktadır (Kuzgun, 2000) Meslek kararı verme gençler için çok önemli bir görevdir. Bu süreç çocukların iş dünyası için kendi yeteneklerinin farkına varmaya ve ilgilerini geliştirmeye başladıkları dönem olan ilköğretimle birlikte oluşmaya başlar. Her ne kadar ergenliğin orta ve son dönemlerinde ve yetişkinlik döneminde meslek kararlarının verildiği bilirse de bu süreç yaşam boyunca devam eder (Hartung, Porfeli ve Vondracek, 2005). Mitchell ve Krumboltz (1996), meslek kararı vermede 4 faktörün önemli olduğunu belirtmişlerdir. İlki, genetik faktörler ve özel yeteneklerin etkisidir. Bunlar, ırk, cinsiyet, zekâ ve koordinasyon gibi faktörlerdir. Bu özellikler, bir bireyin kariyer fırsatlarına sınırlar koyabilir. İkincisi çevresel koşullar ve bireylerin kontrolünün dışındaki olaylardır. Hükümet politikalarındaki değişiklikler bireylerin meslekle ilgili aktivitelerini ve tercihlerini etkileyebilir. Faktörlerin diğer bir kaynağı, bireysel öğrenme deneyimlerinden elde edilir. Meslek kararı vermeyi etkileyen faktörlerin son kaynağı ise görev yaklaşım becerileridir. Bunlar bireyin öğrenme deneyimleri, genetik karakteristikler, özel yetenekler ve çevresel etkilerin sonucunda sahip olduğu becerilerdir. Belirtilen bu dört faktörün etkileşimi; bireyin kariyer seçimini, kariyer seçimindeki değişiklikleri ve tercihlerini etkilemektedir. Kişinin kendisi ve çevresi ile ilgili düşünceleri ve inançları bu etkileşim sonucu oluşmaktadır.

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından kritik zaman olarak değerlendirilir. Gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Meslek seçimi gencin, yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir. Lise çağına gelmiş gençlerin böylesine önemli bir karar vermek zorunda olmaları, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmedilerse, doğru ve akılcı kararlar vermelerini zorlaştırmaktadır. Meslek seçimi, meslek gelişiminde yer alan mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlama ve mesleki olgunluk düzeyi ile bağlantılıdır (Çoban, 2005).

Mesleki gelişim süreci sadece seçim sürecini içeren bir sistem değildir. Aynı zamanda meslek seçimine ilişkin gerekli becerilerin ve eğitimin elde edilmesi, iş arama, işe girme ve uyum süreçlerini içeren ayrıntılı bir sistemdir. Meslek seçimi bir kerelik bir edim değil, bir süreç olarak ortaya çıkar (Ültanır, 2002; akt. Kaya ve diğerleri, 2007).

Mesleki gelişim ve mesleki gelişim görevleri kavramları beraberinde doğal olarak “mesleki olgunluk” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Mesleki gelişim sürecindeki her basamak bir “görevler takımı olarak düşünülmektedir. Çünkü toplum, belli bir yaş düzeyindeki bireyden belli bazı mesleki tutum ve davranışları göstermesini beklemektedir. Mesleki olgunluk kazanmak ise, her bir mesleki gelişim basamağında karşılaşılan bir takım tipik ve gerekli problem çözme yaşantıları (mesleki gelişim görevleri) ile karşılaşmak, bir sonraki basamakta karşılaşılabilecek gelişim görevlerine hazır olabilmek için bu temel becerileri edinmek demektir (Bacanlı, 1995). Bir bakıma gencin meslek seçimiyle başa çıkma şekli, onun genel olgunluğunun göstergesidir. Birey, her bir mesleki gelişim evresinden başarı ile geçtikçe mesleki olgunluğu da gelişir (Yeşilyaprak, 2007). Ancak gençlerin gizilgüçlerine, yeteneklerine uygun bir meslek seçebilmeleri her geçen gün daha da zorlaşan bir gelişim görevi haline gelmektedir. Dünyadaki ve teknolojiye hızlı değişimin etkisiyle meslek çeşitleri hızla

artmakta, bazı meslekler ortadan kalkmakta veya değişime uğramaktadır. Gençlerin yetişme çağında, onların kendini kabul ve kendine saygı gibi özelliklerinin gelişmesinde, ailelerinin tutumları kadar okuldaki öğretmenlerinin de önemli katkıları olmaktadır. Bu açıdan gençlerin bu özelliklerinin bilinmesi, öğrencilere verilecek eğitimin ve rehberlik hizmetlerinin yanında ailelere de önemli katkılar sağlayacaktır. İnsan davranışlarının her birinin temelinde, giderilmeye çalışılan bir ya da birkaç gereksinim bulunmaktadır. Psikolojinin bu temel yasası meslek davranışları için de geçerlidir. İnsanlar, mesleki etkinlikler yoluyla temel fizyolojik gereksinmelerini karşılayacak parayı kazanmakla kalmaz, yeteneklerini kullanma ve geliştirme, üretken olma, toplumda bir yer edinme gibi psikolojik gereksinimleri de karşılar. Sağlıklı insan öz yapısına uygun, gereksinmelerini karşılayan bir meslekte ve iş ortamında çalışmaktan mutlu olur (Kuzgun, Sevim ve Hamamcı, 2005).

Meslek, bir kişinin en güçlü olandan başlayarak sırası ile gereksinmelerine cevap verebildiği ölçüde, yani bir insanın isteklerinin derecesi ile mesleğin sağladığı olanakların derecesi denk düştüğü oranda kişi mesleğinden hoşnut olabilir (Kuzgun ve diğerleri, 2005). Mesleki gelişim kavramı doğrudan doğruya çocuklarda ve gençlerde bir süreç olarak meslek fikrinin nasıl geliştiği ile ilgilidir. Meslek gelişimin bireylerin meslek seçimindeki etkisi, kuşkusuz, son derece önemlidir. Ancak, bireylerde mesleki gelişimin nasıl olduğu ve bu gelişimin hangi etmenler tarafından etkilendiği hakkında birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır (Kepçeoğlu, 1990). Son yıllarda mesleki gelişim, üzerinde önemle durulan bir kavram olmuştur. Bu kavram, kişinin mesleğe yönelmesinden başlayarak meslek seçimini, mesleğe girişini, mesleğe uyumunu, meslekte ilerlemesini ve emekliliğine değin süren meslek yaşamının tümünü kapsamaktadır. Süreklilik ve kapsamlılık niteliğini taşıyan bu anlamdaki meslek rehberliği için kişiye ve mesleğe ilişkin olarak dikkatle toplanmış çok yönlü bilgilere gerek vardır (Bakırcıoğlu, 1994). Karar vermedeki uygunluk ve uygunsuzluk, bireyin gelişimiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle aileyi de işin içine çekecek şekilde kararlar ilgili gelişmeler konusunda bireye danışmanlık yapılabilir. Bu konuda okul-aile birliklerinden yararlanılmalıdır. Kimi zaman sadece velilere, kimi zaman sadece öğrencilere ve gerektiğinde her ikisine de birlikte, karar verme konusunda bilgi aktarılıp, yardımcı olunabilir (Akbaba, 2002). Mesleki gelişim süreci sadece seçim sürecini içeren bir sistem değildir. Aynı zamanda meslek seçimine ilişkin gerekli becerilerin ve eğitimin elde edilmesi, iş arama, işe girme ve uyum süreçlerini içeren ayrıntılı bir sistemdir.

Meslek, yaşamımızın yaklaşık 1/3'ünü geçirdiğimiz bir uğraş alanıdır. Bireyler meslekleriyle kendilerini tanımlarlar. İnsanların farklı mesleklere yönelmelerinin sebeplerinden biri de bireysel özelliklerinden olan cinsiyetleridir. Cinsiyet her zaman insan davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Fassinger' e (2000) göre cinsiyet insanların duygularında, bilişlerinde, davranışlarında ve kişisel etkileşimlerinde büyük bir etkiye sahiptir. Meslek gelişimi literatüründe de meslekle ilgili davranışları cinsiyetin etkilediği belirtilmektedir. Betz ve Hackett (1981) kadınların erkeklerden farklı meslek davranışlarına sahip olduğunu çünkü kadınların erkeklerin ağırlıkta olduğu mesleklerle alakalı yetkinlik inançlarının düşük olduğunu saptamışlardır. Hackett ve Betz yetkinlik beklentilerinin 4 temel bilgi kaynağında kadınların ve erkeklerin çeşitli yollar aracılığıyla farklı yetkinlik beklentileri geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, başarılı performanslar yetkinlik beklentisinin en önemli bilgi kaynaklarıdır. Hackett ve Betz erkeklerin kadınlara göre ev dışında daha geniş bir alanda deneyim kazanma şansları olduğundan bahsetmektedirler. Buna rağmen kızlar geleneksel olarak ev içinde deneyim

kazanmaktadırlar. Erkeklerin kadınlara göre mekanik, bilimsel ve teknik alanda daha erken yaşta deneyim kazanmaya başlamaları, onların bu becerilerle ilgili güçlü bir yetkinlik beklentisi geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu sonuç kadınların mesleki arayışlarında kendi yeteneklerinin ve kapasitelerinin tam olarak farkına varamadıklarını göstermektedir (Bergeron ve Romano, 1994; Hackett ve Betz, 1981).

Çeşitli araştırmalar Meksika kökenli Amerikalılar, Avrupa kökenli Amerikalılar ve Afrika kökenli Amerikalılarda cinsiyetin; meslek kararı verme yetkinliğinde etkili bir faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır (Flores ve O' Brien, 2002; Gianakos, 2001; Rollins ve Valdez, 2006).

Geleneksel olarak erkek ve kadın meslekleri olarak bilinen mesleklerde meslek kararı verme yetkinliğinin cinsiyete göre farklılaştığı açık olarak görülmektedir (Betz ve Hackett, 1981, 1986; Post-Kammer ve Smith, 1985). Araştırmacılar (Betz ve Hackett, 1981; Gianakos, 2001; Betz ve Voyten, 1997; Scheye ve Gilroy, 1994; Ancis ve Philips, 1996, Hackett ve Byars, 1996) cinsiyetin meslek kararı verme üzerinde etkili olup olmadığını incelemişler, Ancak farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazılarında cinsiyetle meslek kararı verme yetkinliğinde cinsiyet farklılığı olmadığı, bazılarında erkeklerin, bazılarında bayanların meslek kararı verme yetkinliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Wilson (2000), Bright (1996), Bergeron ve Romano (1994), meslek kararı verme yetkinliğinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını araştırmış ve meslek kararı verme yetkinliğinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Abdalla (1995), 145 Katar kız öğrenci, 95 katar erkek öğrenci ve 89 Kuveytli kadın üzerinde yürüttüğü araştırmada meslek kararı verme yetkinliği ile cinsiyet rolünün ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet rolü meslek kararı verme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Cinsiyet, meslek seçimi için önemli bir değişken olabilmektedir. Cinsiyet, kariyer beklentisi, kariyer seçimi, kariyer yaşantısı ve çalışma tutumu gibi kariyerle ilgili pek çok özelliğini etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle bir kişinin bireysel kariyer serüvenini anlamak için onun cinsiyetini hatta daha da önemlisi içinde yaşadığı toplumun farklı cinsiyetlere bakış açısını (toplumsal cinsiyet) da anlamak gerekir (Pişkin, 2011). Örneğin, Eby (2006), araştırmasında erkeklerin bilim, teknoloji ve mekanik; kadınların ise toplumsal ve sanatsal alanlara ilgi duyduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum muhtemelen erkeklerin küçüklükten itibaren ticaret, bilim gibi alanlara, kızların ise toplumsal yardım mesleklerine teşvik edilmesiyle alakalıdır. Kız veya erkek olma ilgililerde, duygusal olgunlukta, fiziksel güç ve dayanıklılıkta ve ince kas faaliyetlerini gerçekleştirebilme becerisinde farklılık yaratır. Kız ve erkeklerin neleri yapabileceklerine ve yapamayacaklarına dair toplumsal yargılarda her iki cinsin mesleki tercihlerini etkileyebilir. Kızların mesleki yaşamlarıyla işlerini ve çocuk bakımlarını bir arada yürütmeleri beklenmekte, bu yüzden zaman alan öğrenmesi zor ve yorucu mesleklere yönelmeleri onaylanmamaktadır. Mesleki yaşamlarını ön planda tutan genç kızların rekabetin olduğu mesleklere daha çok yöneldiği görülmektedir. Araştırma bulguları gerek doğa bilgileri gerekse aritmetik başarılarına yaklaşım bakımından kız ve erkek çocuklar arasında bir farkın olmadığını, bunu daha sonraki yıllarda özellikle eğitimden kaynaklandığını düşündürmektedir. Kızlar genellikle oturarak yapılan, fazla sorumluluk istemeyen işleri tercih etme eğilimi göstermektedir. Erkek çocuklarsa bunun tam aksine fazla gelir getiren, maceraya imkân sağlayan, mücadele isteyen ve ilerlemeye imkân veren meslekleri tercih etmektedirler. Kadın ve erkeklerin aynı iş özelliklerini eşit çekicilikte bulmalarına rağmen kadınların iş yerlerinde

düşük beklentilere sahip oldukları ve böylece benzer durumlarda erkeklerden daha çok tatmin oldukları gözlenmiştir. Sonuçta iş tatmini kadın ve erkek ayrımından çok beklenti düzeyiyle ilgili olduğunu söylemek doğru bir yaklaşımdır. Kadın ve erkeklerin örgütle farklı değer ve beklentiler içerisinde oldukları düşünülmektedir. Kadın ve erkekler cinsiyet-rol toplumsallaşmasındaki farklılıklar nedeniyle kadınlar ilişkiye yönelik, erkekler başarıya yönelik algılanırlar.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma ile kız meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyini anne-babanın öğrenim düzeyine, mesleğine ve TEOG puanına göre betimsel analiz ile incelemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışma grubu, çalışmada kullanılan veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizine yer verilmektedir.

Araştırma Modeli

Araştırma ile kız meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyini belirlemeye yönelik betimsel bir durum saptaması niteliğinde olup, nitel araştırma teknikleri temel alınarak düzenlendi.

Çalışma Grubu

Araştırma, 2015-2016 eğitim- öğretim yılının II. döneminde Van ili İpekyolu ilçesinde öğrenim görmekte olan 373 kız meslek lisesi öğrencisinden oluşmaktadır.

Tablo 1: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin ‘‘Sınıf’’ Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

<i>Sınıf</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
9. sınıf	122	32,7
10. sınıf	73	19,6
11.sınıf	70	18,8
12.sınıf	108	29,0
Toplam	373	100,0

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin %32,7’si 9. sınıf öğrencisi (f=122), %19,6’sı 10. sınıf öğrencisi (f=73), %18,8’i 11. sınıf öğrencisi (f=70), %29’u 12. sınıf öğrenci (f=108) ‘dir.

Tablo 1: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin ‘‘Sınıf’’ Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

<i>Sınıf</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
--------------	----------	----------

9. sınıf	122	32,7
10. sınıf	73	19,6
11. sınıf	70	18,8
12. sınıf	108	29,0
Toplam	373	100,0

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin %32,7'si 9. sınıf öğrencisi (f=122), %19,6'sı 10. sınıf öğrencisi (f=73), %18,8'i 11. sınıf öğrencisi (f=70), %29'u 12. sınıf öğrencisi (f=108) 'dir.

Tablo 2: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin "Yaş" Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

Yaş	f	%
15 yaş	85	23,1
16 yaş	78	21,2
17 yaş	99	26,9
18 yaş	106	28,8
Toplam	368	100,0

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 5 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcılardan 85 (%23,1)'i 15 yaş, 78 (%21,2)'si 16 yaş, 99 (%26,9)'u 17 yaş ve 106 (%28,8) 18 yaşındadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek amacıyla Kuzgun ve Bacanlı (1996) tarafından geliştirilen mesleki olgunluk ölçeği ile toplanmıştır.

Mesleki Olgunluk Ölçeği Yıldız Kuzgun ve Feride Bacanlı (2005) tarafından geliştirilmiştir. MOÖ 40 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 19'u mesleki olgunlukla ilgili istendik yöndeki tutum ve davranışları yansıtmaktadır. Ölçekteki diğer 21 madde ise mesleki olgunlukla ilgili istenmedik yöndeki tutum ve davranışları yansıtmaktadır.

MOÖ'ndeki istendik yöndeki maddeler 1, 2, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 35 ve 36. maddelerdir. Bu maddelere verilen yanıtlar; A=1, B=2, C=3, D=4, E=5 sayısal değerleri ile puanlanır.

MOÖ'ndeki istenmedik yöndeki maddeler ise 3, 4, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 38, 39 ve 40. maddelerdir. Bu maddelere verilen yanıtlar ise; A=5, B=4, C=3, D=2, E=1 sayısal değerleri ile puanlanır.

MOÖ'ndeki istendik ve istenmedik yöndeki puanların toplamı ölçekten alınan ham puanı belirler. Ölçeğin uygulandığı kişilerin, kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeylerine ulaşabilmeleri için ham puanın 50. yüzdeliğe karşılık gelen 143 kritik puanı almış olmaları gerekir. 143 puanın altında olanlar kendilerinden beklenen mesleki olgunluğa ulaşamamışlardır. Ham puanı 143-155 arasında olanlar kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmışlardır. Ancak daha isabetli bir meslek seçimi yapabilmeleri için bu öğrencilerin de mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır.

MOÖ'den alınan puanlar yorumlanırken şu hususlara dikkat edilir:

1. Ham puanları, 50. yüzdeliğe karşılık gelen 143 puandan aşağı olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşamamış yani mesleki olgunluk düzeyi düşük öğrencilerdir. Bu kişilerin isabetli meslek seçimi yapabilmeleri için mutlaka mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeleri gerekir.

2. Ham puanları, 50.-75. yüzdeliğe karşılık gelen (143-155) puanlar arası olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeylerine ulaşmış öğrencilerdir. Ancak bu öğrencilerin de daha isabetli meslek seçimi yapabilmeleri için mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır.

3. Ham puanları, 75. yüzdeliğe karşılık gelen (155) puanından yukarı olanlar; kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmış öğrencilerdir. Mesleki olgunluk düzeyinin yükselmesi isabetli meslek seçimi ile doğru orantılıdır. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

MOÖ'nin güvenilirliği iç tutarlılık ve kararlılık yönünden araştırılmıştır. MOÖ'nin iç tutarlılık düzeyini belirlemek için MOÖ'nden lise 3. sınıftaki 100 öğrencinin aldığı puanlar üzerinden hesaplanan Cronbach'ın alpha katsayı 89 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bu değer bu tür ölçeklerin sahip olması gereken .80 güvenilirlik katsayısından yüksek olduğu için MOÖ'nin güvenilirliği için bulunan bu iç tutarlık katsayısının yeterli olduğu söylenebilir. (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

MOÖ'nin kararlı bir ölçme aracı olup olmadığı "Testin Tekrarı" yöntemi ile belirlenmiştir. Bunu için, ölçeğin deneme uygulamasının yapıldığı 50 öğrenciye beş hafta sonra ölçek tekrar uygulanmıştır. İki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı $(r) = .82$ bulunmuştur. Elde edilen bu korelasyon katsayısı da MOÖ'nin ölçmek istediği değişkeni ölçmede oldukça kararlı olduğunu göstermektedir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005).

MOÖ'nin geçerliği şu yöntemlerle sınanmıştır:

- Mesleki olgunluğun akademik yetenekle ilişkisi
- Mesleki olgunluğun sınıf düzeyi/yaş ile ilişkisi
- MOÖ'nin sosyal beğenirlik ile ilişkisi

Öğrencilerin anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, sosyoekonomik düzeyleri vb. hakkında bilgi edinebilmek için "Kişisel Bilgi Formu" hazırlanmıştır. Gizlilik ilkesinden hareketle öğrencilerden kimlik bilgisi alınmamıştır.

Verilerin Toplanması

Verileri toplamak amacı ile Meslek Kararı Ölçeği Verme ve Kişisel Bilgi Formu birlikte uygulanmıştır. Veri toplama işi başlamadan önce öğrencilere, ölçeklerle ilgili yönergeler okunmuş ve uygulama ile ilgili gerekebilecek bilgiler sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, örnekleme oluşturan öğrencilerin demografik değişkenlere göre frekans ve yüzde değerleri ile cevapladıkları mesleki olgunluk ölçeği analiz edilerek tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 3: Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin “TEOG Puanı” Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

<i>TEOG Puanı</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
100-200	7	2,9
201-300	171	70,4
301-400	55	22,6
401-500	10	4,1
Toplam	243	100,0

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 130 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcılardan 7 (%2,9)’u 100-200 puan aralığında, 171 (%70,4) 201-300 puan aralığında, 55 (%22,6) 301-400 puan aralığında ve 10 (%4,1) 401-500 puan aralığındadır.

Tablo 4: Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin “Anne Öğrenim Düzeyi” Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

<i>Öğrenim Düzeyi</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Okur-yazar değil	193	51,7
İlkokul	152	41,3
Lise	17	4,6
Üniversite	6	1,6
Toplam	368	100,0

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 5 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcıların anne öğrenim düzeyine bakıldığında 193 (%51,7) okur – yazar değil, 152 (% 41,3)’ü ilköğretim, 17 (%4,6)’sı lise ve üniversite 6 (%1,6)’dır.

<i>Mesleği</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
----------------	----------	----------

Ev hanımı	354	95,9
Serbest meslek	3	0,8
Sağlık	7	1,9
Diğer	5	1,4
Toplam	369	100,0

Tablo 5: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin ‘‘Anne Mesleği’’ Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 4 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcıların anne mesleği dağılımına bakıldığında 354 (% 95,9)’ü ev hanımı, 3 (%0,8)’i serbest meslek, 7(%1,9)’u sağlık ve diğer 5 (%1,4)’tür.

Tablo 6: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin ‘‘Baba Öğrenim Düzeyi’’ Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 4 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcıların baba öğrenim düzeyine bakıldığında 52 (%14,1) okur – yazar değil, 227 (% 61,5)’i ilkokul, 73 (%19,8)’i lise ve üniversite 17 (%4,6)’dir.

<i>Öğrenim Düzeyi</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Okur-yazar değil	52	14,1
İlkokul	227	61,5
Lise	73	19,8
Üniversite	17	4,6
Toplam	369	

Tablo 7: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin ‘‘Baba Mesleği’’ Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdeleri

<i>Mesleği</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Serbest meslek	185	50,3
Memur	34	9,2
Sağlık	3	0,8
Eğitim	4	1,1

İşçi	11	3,0
Diğer	131	35,6
Toplam	368	100,0

Araştırmaya katılan 373 öğrenciden 5 kişi soruyu cevaplandırmamıştır. Soruya cevap veren katılımcıların baba mesleği dağılımına bakıldığında 185 (% 50,3)'ü serbest meslek, 34 (% 9,2)'si memur, 3(%0,8)'i sağlık, 4 (%1,1)'i eğitim, 11 (% 3)'ü işçi ve diğer 131 (%35,6)'dır.

Tablo 8: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Ölçeğine Verdikleri Cevapların Frekans, Yüzde, Ortalama ve Standart Sapmaları

	Bana hiç uygun değil		Bana pek uygun değil		Bana biraz uygun		Bana uygun		Bana çok uygun		X	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
M1	132	36,1	80	21,9	86	23,5	45	12,3	21	5,7	2,3197	1,28383
M2	235	63,2	54	14,5	39	10,5	26	7,0	18	4,8	1,7581	1,18188
M3	129	35,2	65	17,8	55	15,0	51	13,9	66	18,0	2,6175	1,51924
M4	32	8,6	50	13,5	110	29,7	110	29,7	74	20,0	3,4811	2,42635
M5	42	11,4	25	6,8	61	16,5	105	28,5	136	36,8	3,8595	2,88379
M6	36	9,7	55	14,8	127	34,2	76	20,5	77	20,8	3,2776	1,22409
M7	37	10,0	40	10,8	70	18,9	90	24,3	134	36,1	3,6577	1,32902
M8	33	8,9	20	5,4	43	11,6	73	19,7	202	54,4	4,0539	1,29544
M9	171	46,5	60	16,3	54	14,7	39	10,6	44	12	2,2527	1,43287
M10	35	9,5	28	7,6	72	19,6	105	28,6	126	34,3	3,8120	2,37014
M11	39	10,5	30	8,1	58	15,6	75	20,2	169	45,6	3,8221	1,36189
M12	170	46,1	58	15,7	68	18,4	34	9,2	38	10,3	2,2710	1,72016
M13	235	64,2	49	13,4	49	13,4	27	7,4	33	9,0	1,8361	1,33669
M14	136	37,0	58	15,8	53	14,4	54	14,7	66	17,9	2,4780	1,36749
M15	122	33,5	72	19,8	90	24,7	34	9,3	46	12,6	2,6413	1,66438
M16	85	23,0	43	11,7	71	19,2	69	18,7	101	27,4	3,1572	1,51701
M17	58	15,7	30	8,1	51	13,8	51	13,8	144	39,0	3,6179	1,45878
M18	196	53,0	53	14,3	45	12,2	34	9,2	41	11,1	2,2405	2,91040
M19	74	19,9	46	12,4	65	17,5	63	17,0	123	33,2	3,3100	1,52577
M20	108	30,2	55	15,4	88	24,6	59	16,5	46	12,8	2,9553	1,46603

M21	94	26,1	48	13,3	78	21,7	60	16,7	60	22,2	3,0958	1,48128
M22	115	32,1	70	19,6	64	17,9	55	15,4	52	14,5	2,7737	2,15159
M23	162	45,6	69	19,4	51	14,4	31	8,7	42	11,8	2,9556	1,49585
M24	84	23,5	41	11,5	62	17,3	66	18,4	104	29,1	2,8017	3,26552
M25	30	8,4	32	9,0	51	14,3	77	21,6	166	46,5	2,2169	1,40449
M26	81	23,0	50	14,2	75	21,3	65	18,5	79	22,4	3,2654	2,20376
M27	60	16,8	60	12,0	73	20,4	97	27,2	84	23,5	3,9384	1,59233
M28	121	34,1	53	14,9	68	19,2	57	16,1	55	15,5	3,1989	3,07646
M29	85	23,9	58	16,3	71	19,9	71	15,7	85	23,9	3,2857	1,38902
M30	60	16,8	27	7,5	69	19,3	74	20,7	127	35,5	2,7746	2,95922
M31	99	27,7	57	15,9	67	18,7	55	15,4	79	22,1	3,0478	1,80312
M32	64	17,9	34	9,5	78	21,8	68	19,0	114	31,8	3,5363	1,55841
M33	74	20,7	50	14,0	63	17,6	81	22,7	89	24,9	3,0279	3,14350
M34	117	32,9	52	14,6	63	17,7	55	15,4	68	19,1	3,3743	1,46274
M35	65	18,3	42	11,8	78	21,9	66	18,5	104	29,2	3,1709	1,47315
M36	62	17,5	42	11,8	70	19,7	66	18,6	115	32,4	2,8399	2,53531
M37	89	24,9	49	13,7	85	23,7	59	16,5	76	21,2	3,4185	2,87321
M38	84	23,7	38	10,7	76	21,4	74	20,8	83	23,4	3,3662	1,47330
M39	64	17,2	72	8,0	72	19,3	83	22,3	124	33,2	2,8644	1,42369
M40	77	21,8	91	25,7	52	14,7	71	20,1	63	17,8	2,3197	1,28383

Ölçekte ortalaması en yüksek sorular sırasıyla; 8, 27 ve 5. sorudur. Ölçekte ortalaması en düşük sorular sırasıyla; 2, 6, 1 ve 40. sorudur (1. ve 40. Sorunun ortalaması ve standart sapması eşittir).

Tablo 9: Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Ölçeğine Verdikleri Cevapların Ortalamaları

M. Olgunluk Ölçeği Maddeleri	N	X	Ss
1-Hangi mesleğin bana uygun olduğunu büyüklerimin daha iyi bilecekleri düşüncesindeyim	366	2,3197	1,28383
2-İnsan mesleğini tesadüfen seçer.	372	1,7581	1,18188
3-İstediğim mesleği seçemeyeceksem “ bu konuyu düşünmenin ne gereği var” diyorum.	366	2,6175	1,51924
4-İnsan hangi mesleği seçmesi gerektiği konusunda ailesinin tavsiyelerini dikkate alırsa hata yapmaz.	370	3,4811	2,42635

5-Meslekleri daha iyi tanımak için, bu konuda yazılmış kaynak kitaplar olup olmadığını araştırdım.	370	3,8595	2,88379
6-Girmek istediğim meslekler hakkında bilinmesi gereken her şeyi biliyorum	371	3,2776	1,22409
7-Öğretmenlerime, öğrencileri konu alanlarıyla ilgili üniversite programlarının neler olduğu hakkında sorular sorar, onlardan bu konularda beni aydınlatmalarını rica ederim.	371	3,6577	1,32902
8-Gelecekteki mesleğimi ben belirleyeceğime göre, bu konuda gerekli bilgiyi edinmek için benim harekete geçmem gerektiği düşüncesindeyim.	371	4,0539	1,29544
9-Hangi mesleğe gireceğime ailemin karar vermesi iyi olacak. Böylece sonuçta bir hata olursa ben sorumlu olmam.	368	2,2527	1,43287
10-Öğrencilik hayatımda daima hangi derslerin ya da ders dışı faaliyetlerin bana ne yönden yararlı olabileceğini, hangi hedefe erişmek için katkısı olabileceğini düşünürüm.	367	3,8120	2,37014
11-Üniversitede program tercihimini belirlemeden önce, hangi alanlarda ne derece güçlü, hangi alanlarda ne derece zayıf değerlendireceğim.	371	3,8221	1,36189
12-Bir meslek seçiminde dikkate alınacak o kadar çok faktör var ki, en iyisi işi oluruna bırakmak diye düşünüyorum.	369	2,2710	1,72016
13-Şimdiden meslek tercihleri üzerinde düşünmeyi gereksiz buluyorum.	366	1,8361	1,33669
14-Ailemin seçtiği mesleğe girersem onların daha çok yardım ve desteğini sağlayabilirim diye düşünüyorum.	364	2,4780	1,36749
15-İstediğim mesleğe giremeyeceksem meslek seçimi üzerinde düşünmenin ne yararı var diye düşünüyorum	368	2,6413	1,66438
16-Ne zaman meslek seçme konusu açılrsa içimi bir sıkıntı kaplar.	369	3,1572	1,51701
17-Hiç kimsenin beni benden iyi tanımayacağını ve mesleğimi seçme sorumluluğunun bana ait olduğunu düşünürüm.	369	3,6179	1,45878
18-Bana uygun hiçbir meslek bulamıyorum.	370	2,2405	2,91040
19-Kendimi bildim bileli hangi mesleğe girmek istediğimi düşünürüm.	371	3,3100	1,52577
20-Bazı insanların hangi mesleği seçmek istedikleri konusunda nasıl da emin ve kararlı olabildiklerine şaşıyorum.	358	2,9553	1,46603
21-Ne olmak, hangi mesleği seçmek istediğim konusunda zaman zaman hayallere dalarım, ama aslında henüz tercihlerimi belirlemiş değilim.	355	3,0958	1,48128
22-Üniversite sınavımda hangi alanla ilgili test alacağımı belirledim, ama o alanda hangi programlara girmek istediğime karar veremedim.	358	2,7737	2,15159
23-Benim için önemli olan sınava hazırlanmaktır. Meslek tercihimini zamanı gelince belirlerim.	360	2,9556	1,49585
24-Şu ana kadar hangi programları tercih edeceğimi belirleyemedim. Çünkü her gün başka bir seçenek bana çekici geliyor.	358	2,8017	3,26552
25-Şu anda belirli bir meslek alanı belirlemedim ama kararımın memnun değilim.	355	2,2169	1,40449

26- Televizyonda bir mesleğin özelliklerini ve ülke ekonomisindeki yerini tanıtan programları ilgi ile izlerim.	358	3,2654	2,20376
27-Yeteneğime uygun olduğumu düşündüğüm meslekleri inceliyorum.	357	3,9384	1,59233
28-İlgilendiğim bir meslekteki insanların neler yaptıklarını hangi koşullarda çalıştıklarını öğrenmek için işyerlerine giderim.	352	3,1989	3,07646
29-Meslek tercihlerimi belirlemeden önce, sadece ilgi duyduğum meslekleri değil, mümkün olduğu kadar başka birçok mesleği de incelemeye çalışıyorum.	357	3,2857	1,38902
30-Meslek seçerken pek çok kişiden bilgi ve görüş almaya niyetlendim. Ama sonuçta kargaşaya ve kararsızlığa düşünce bu işi olurluna bıraktım.	355	2,7746	2,95922
31- Yeni bir meslek adı duyduğumda hemen o mesleği incelemek için harekete geçerim.	356	3,0478	1,80312
32-Benden önce liseyi bitirip yüksek öğretime devam eden arkadaşlarıma bölümleri hakkında sorular sorarım.	358	3,5363	1,55841
33-Birçok mesleğe heves ediyorum ve ilgi duyuyorum ama hepsinin bir kusuru var. Bir türlü birine karar veremiyorum	358	3,0279	3,14350
34-Herhangi bir işim için bir iş yerinde örneğin; banka, hastane, fabrika ve benzeri yerlere gitsem orada çalışanların yaptıklarını gözler,“ ben bu işleri yapabilir miyim, bunları yapmaktan zevk alabilir miyim?” diye düşünürüm.	358	3,3743	1,46274
35-Yeteneklerimi tanımam gerekiyor, ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyorum.	357	3,1709	1,47315
36-Tercih ettiğim meslekleri tanıtıcı toplantılara katılırım.	356	2,8399	2,53531
37- Üniversite sınavımda hangi alanla ilgili test alacağımı belirledim, ama o alanda hangi programlar girmek istediğime karar veremedim.	356	3,4185	2,87321
38-Meslekleri tanıtan kaynak kitapları okurum.	355	3,3662	1,47330
39-Benimle ilgili yönergeleri açıklamaları dikkatle okurum.(seçmeli dersler listesi, ÖSS kılavuzu gibi)	354	2,8644	1,42369
40-Meslek tercihlerimde sık sık değişiklik yapıyorum	366	2,3197	1,28383
TOPLAM		120,6918	

Ölçekte ortalaması en yüksek soru 8.sorudur. Soru 8'e verilen cevapların Ortalaması 4,0539, Standart Sapması 1,29544'tür. Ortalaması en düşük 2.sorudur. Soru 2'ye verilen cevapların ortalaması 1,7581, Standart Sapması 1,18188'dir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma ile kız meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden oldukları görülmektedir. Araştırma

kapsamındaki öğrencilerin mesleki olgunluk ölçeğine verdikleri cevapların ortalamasının toplamı 120,6918'dir. $120,6918 / 40 = 3,0172$ 'dir. Buna göre mesleki olgunluk düzeyinin orta seviyede olduğu saptanmıştır. En katıldıkları soru 8.sorudur, en az katıldıkları soru 2. sorudur. Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1.Kız öğrenciler mesleklerle ilgili bilgi toplama ve gerçekçi plan yapmada kendilerini daha az yetkin görmektedir. Bu sebeple kız öğrencilerin meslek kararı verme yetkinliklerini artırıcı eğitim programları hazırlanabilir. Tüm öğrencilere yönelik eğitim programları okullarda uygulanabilir.

2.Anne, baba eğitim durumunun artması meslek kararı verme yetkinlik düzeyini de artırmaktadır. Bu sebeple toplumun her kesiminde bireylerin yüksek eğitim alması için olanaklar oluşturulması ve eğitim almalarının desteklenmesi daha sağlıklı nesillerin yetişmesine katkı sağlayabilir.

3. Meslek kararı verme yetkinliğini etkilemesi olası diğer faktörlerin de dikkate alındığı örn; aile yapısı (tek ebeveynli aileler, çift ebeveynli aileler), aile işlevleri ve değişik etnik grupları da kapsayan bir çalışmanın yapılması gençlerin hayatında çok önemli bir görevi olan meslek kararını etkileyen meslek kararı verme yetkinliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Açıkgöz, Ü. K. (1996). Etkili Öğrenme ve Öğretme. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Kuzgun, Y. (2000). Meslek Danışmanlığı Kuramlar Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. Ve Eldelikliogu, J. (2005). Anne Baba Tutumları Ölçeği. Editör: Kuzgun ve F.Bacanlı. PDR'de Kullanılan Ölçekler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dergiler:

TOBİDER

International Journal of Social Sciences
Volume 1/1 2017 April p. 9-24

Acısu, S. (2002). Koruma altında olan lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Acısu, S. (2002). Koruma altında olan lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akay, B. (1982). Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbalık, G. (1991). Ortaokul III. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbiyık, Y. (1996). Meslek liselerine devam eden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akay, B. (1982). Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbiyık, Y. (1996). Meslek liselerine devam eden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ayas, T., Deniz, M. ve Kağan, M. (2010). Ginzberg ve arkadaşlarının gelişim kuramına dayalı örnek bir mesleki grup rehberliği çalışması, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (2), 1096- 1117.

Çakar, M. (1997). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ile denetim odağı düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çakır, M.A. (2003). Bir mesleki grup rehberliği programının lise öğrencilerinin karar verme düzeylerine etkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Kuzgun, Y., “Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1972, s. 14-15, 16-17.

Kuzgun Y. (1973) “Ana- Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi,” Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5 (1), 57-70.

Acısu, S. (2002). Koruma altında olan lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akay, B. (1982). Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbıyık, Y. (1996). Meslek liselerine devam eden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

BULGARCA-TÜRKÇE SESTEŞ SÖZCÜKLERİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ¹

ONTOLOGICAL ARGUMENTS FOR BULGARIAN-TURKISH HOMONYMS

Sadık Hacı *

ÖZ

Anlam ve fonksiyonları farklı, fakat aynı ses değerlerine veya aynı yazılışa sahip olan sözcükler, bütün dillerde olduğu gibi dil içi ve diller arası şeklinde Türkçe ve Bulgarca da mevcuttur ve bu sözcüklere “sesteş sözcükler” denilmektedir. Sesteşlik, ilk başta bir dilin kendi içinde var olan ve sadece o dili ilgilendiren bir olgu olarak ele alınırken, zaman içinde diller arası alanının bir konusu olduğu, bu açıdan incelenmesi gerektiği tezi ortaya atılmış, dilbilimciler tarafından kabul görmüş ve önem kazanmıştır. Bulgarca ve Türkçe, farklı dil ailelerine ait ve yapıları birbirinden oldukça uzak olmalarına rağmen yüzyıllar boyu ortak resmi dil olarak hâkim olan standart Osmanlı Türkçesinden faydalanmışlardır. Konuşma dilinden Bulgarcaya geçmiş pek çok sözcüğün, zaman içinde sesteşlik oluşturduğunu görüyoruz. Buna bağlı olarak akraba dillerde olduğu gibi Bulgarca ve Türkçe arasında ortaya çıkan ve gelişen, anlamca zenginleşen pek çok sesteş sözcük günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türkiye’den farklı olarak Bulgaristan’da söz konusu dil öğeleri ile ilgili dilbilim ve çeviribilim alanlarında değişik çalışmalar yapılmıştır. Dil içi ve diller arası sesteş sözcükler konusunda Bulgar dilbilimcilerin çalışmalarında ortaya konan genel sınıflandırmalar; eşyazımlı, eşsesli ve sesteş sözcükler olmak üzere üç guruba ayrılmıştır. Sözcüklerin anlamlarının bazen yaş farkına, meslek gruplarına, aynı zaman diliminde ve aynı coğrafyada yaşayan insanlar açısından da farklılık göstermesi mümkündür. Buna benzer farklılıklar sesteş sözcüklerin oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu öğeler, edebi dili geliştirir ve güzelleştirir. Ancak bazen söz konusu öğeler dil içinde olduğu gibi, diller arasında da yanlış anlaşılmalara neden olabilmektedir. Bulgarca-Türkçe sesteş sözcükler, çevirilerde büyük sorunlar oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Bu nedenle sadece günümüz Bulgarca ve Türkçe konuşma ya da

---

¹ Bu çalışma yayınlanmamış “Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcükler” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: shaci@ankara.edu.tr

---

yazı dillerine ait sesteş sözcükler değil, her iki dile ait şive ve arkaik ögelerdeki sözcüklerin oluşturduğu sesteşliğe de bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Sesteş Sözcükler, Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcükler, Sesteş Sözcüklerin Oluşumu*

ABSTRACT

Words which have different meanings and functions but include the same sound values or the same spelling are available in both Turkish and Bulgarian as well as in all languages. These words are called “homonyms”. Though homonymy was regarded as a phenomenon which is related to the nature of a language and only concerning itself, it has been recently revealed that homonymy is a subject which exist in all languages and it should be studied across different languages. As linguists accept this contemporary view, homonyms have gained importance in time. In spite of the fact that both Bulgarian and Turkish belong to different language families and they are unrelated to each other, the words forming homonymy have been adopted into Bulgarian from Ottoman Turkish which was dominant for centuries as an official language. We can see that a lot of words that passed to Bulgarian from the spoken language form homonyms. Therefore, these words become homonyms eventually. In this respect as seen in cognate language, many homonyms enriched in meaning retain their existence today. However, several linguistic and translation studies on the elements of language have been carried on in Bulgaria unlike Turkey. As a result of these researches on intralingual elements and the ones among languages which have similarities in terms of articulation and orthography, Bulgarian linguists divide into three groups as homography, homophone, and homonymy. It is possible that meaning of words varies according to age, occupation and individual point of view even among people living in the same period and geography. Suchlike differences cause homonymy; besides, these elements improve and embellish literary language. However, sometimes aforementioned units lead to misconceptions among languages as well as intralingual ones. Bulgarian-Turkish homonyms have been continuing problems in translations. Therefore, not only the contemporary Bulgarian and Turkish spoken or written language but also archaic and dialect words are included in this article.

Key Words: *Homonyms, Bulgarian-Turkish Homonyms, Formation of homonyms*

Giriş

Sesteş sözcükler, dilbilim uzmanlarının ve çeviribilim alanında çalışan araştırmacıların uzun zamandan beri ilgilendiği ve incelediği bir konudur. Teknolojinin sürekli gelişmesine bağlı olarak hayatımızın bir parçası olan yazılı basın, radyo, televizyon ve internetin insanların hayatına girmesiyle, hızlı bir iletişim sağlanmaktadır. Bu iletişim nedeniyle birçok sözcük dilden dile geçmektedir. Zamanla bazı alıntı sözcükler anlam değişmesine veya daralmasına uğrayarak sesteşlik özelliğini kazanmaktadır. Ancak Bulgarca ve Türkçede var olan sesteş sözcüklerin çoğu, günümüz teknolojisine veya iletişim araçlarına bağlı değildir. İki dil arasında ortaya çıkan bu ilginç dil birimlerinin ana kaynağı standart Osmanlı Türkçesi ve konuşma dilidir. Neredeyse beş asır birlikte yaşayan (XV-XIX. yy.) iki halk, her iki dili bir arada kullandığı için yaklaşık olarak yedi bin sözcük Bulgar diline geçmiştir. Farklı iki dil ailesine ait Türkçe (Ural-Altay dil ailesi) ve Bulgarca (Hint-Avrupa dil ailesi), sesletim bakımından birçok ortak sözcüğe sahiptir. Bu ortak sözcükler arasında sesteşlik oluşturan sözcükler de mevcuttur.

Aynı İmparatorluk bünyesinde yaşamış olan Bulgarlar ve Türkler'in dillerinin bir arada kullanımı sonucunda ortaya çıkmış, geçmişte veya günümüzde Bulgarca kullanılan, Bulgar yazı dilinde, edebiyatta, şivelerde, argoda veya günlük konuşmalarda yer alan, aynı söyleyişe veya yazılışa sahip ancak farklı anlamda kullanılan sesteş sözcükleri içermektedir. Şunu öncelikle belirtmeliyiz ki, standart Osmanlı Türkçesi ve konuşma dilinde kullanılan yalın Türkçe aracılığıyla Bulgarcaya geçmiş sözcükler, sadece Türkçe kökenli değildir. Osmanlı Türkçesine geçmiş özellikle Farsça ve Arapça kökenli sözcükler de söz konusu dönemde Bulgar dilinde kullanılmıştır. Bulgar dilbilimcileri, çalışmalarında bu tür sözcüklerin kökenini belirtse de genelde, ortak resmi dil durumundaki standart Osmanlı Türkçesinden ve konuşma dilinden Bulgarcaya geçmeleri nedeniyle, bunları "Türkçe sözcükler" şeklinde değerlendirmektedir.

Bulgarca doğa, bitki ve hayvanlar, alet edevat, aile efradı, ticaret, para ve ağırlık birimleri, el sanatları, inşaat, giyim, takı, mutfak, hastalıklar, ilaçlar, kamusal hayat ve idari yapı alanlarda çok sayıda Türkçe sözcükler bulunmaktadır (Popov, 1985: 128). Bu alanlardaki sözcükleri Türkçedeki sözcükler ile kıyaslamak hem bu iki dili öğrenen ve bu dillerde çeviri yapan kişiler için önem taşımaktadır. Bu çalışmada Bulgarca-Türkçe arasında sesteşlik oluşturan öğelerin ortaya çıkış sebeplerine değinilecektir.

Bulgarca-Türkçe Sesteş Sözcüklerin Ortaya Çıkış Sebepleri

Sesteş sözcüklerin oluşma yolları farklıdır. Etimoloji bakımından sesteş sözcükler ortak veya ayrı kökenlerden oluşabilirler. Ortak kökenleri olan sözcükler dilin gelişimi sonucunda ortaya sesteşlik oluştururlar. (Boyaciev, 2002: 118). Farklı kökenden gelen sözcükler ise dil içindeki türemeden veya yalın halindeyken sesteşlik oluşturabilir. Bulgar dilbilimci K. Çolakova, sözcüklerin etimolojik açıdan ortaya çıkış nedenlerini, türetme ve rastlantı yoluyla sesteş olmuş sözcükler olmak üzere iki gruba ayırır (Çolakova, 1959: 75). Türkçe kaynaklarda ise S. Tokatlı, “eşsesli” olarak adlandırdığı sesteş sözcüklerin oluşumunu şu şekilde tanımlamıştır: “Eş sesliliğin farklı kaynakları vardır. Eş seslilerin bir kısmı, farklı kaynaklı (art zamanlı “diachronic” veya alıntı “borrowing”) kelimelerin tesadüfen ses uygunluğu içinde olmalarıyla, bir kısmı da çok anlamlı kelimelere bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bunlar, anlam bölünmeleri (semantic split) ve şekil birleşmeleri (morphemic merger) veya daha az olarak anlam birleşmeleri (semantic merger) ve şekil bölünmeleridir (morphemic split)” (Tokatlı, 2004: 142). Bu tanımdan yola çıkarak Suzan Tokatlı sesteş sözcükleri; “Ses değişimlerinin (*sound change*), çok anlamlılığın (*polysemy*) ve alıntı kelimelerin (*borrowing*) yol açtığı eşseslilik” olmak üzere üçe ayırmıştır (Tokatlı, 2004: 142). Dilbilimciler sesteş sözcüklerin ortaya çıkış sebeplerini kendi dillerindeki sesteşlik oluşturan öğelerin yapılarına göre gruplandırmıştır. Bulgarca-Türkçe Sesteş sözcüklerin ortaya çıkış sebepleri aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

Tüm Gramer Ekleriyle veya Sadece Bazılarıyla Farklı Kökenlere Sahip Sesteşlik Oluşturan Sözcükler

Bu gruptaki sözcükler rastlantı veya türetme yoluyla, dil içindeki değişimle ya da yabancı sözcüklerin dile girmesiyle oluşabilir. Aynı zamanda dildeki sözcük türetme kurallarıyla farklı etimolojiye sahip sözcükler de sesteşliğe yol açabilir. Burada sesteş sözcükler iki gruba ayrılır: 1. Tesadüfen aynı ses yapısı içinde buluşan sözcükler. 2. Dilin türetme veya ses değişimleriyle oluşan sesteş sözcükler.

1. Farklı Kökenden Gelen ve Tesadüfen Sesteş Olan Sözcükler

Farklı kökenlere sahip ancak sonrasında tesadüfen sesteş olmuş sözcükler, dilin fonetik değişimleri ile ortaya çıkar. Bu fonetik değişimleri için “**вия**¹” [viya] (ulumak, havlamak) ve “**вия**²” [viya] (kıvırmak, bükme, çevirmek) örneği verilebilir. Eski Bulgarcada her iki sözcük de farklı sesletime sahipti ancak ses değişiminden sonra her iki öge de sesteş olmuştur. Aynı zamanda Bulgarcada sesteş olan “**вия**” [viya] Türkçedeki “**viya**” (dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu doğrultuda yürütme, belirli bir doğrultu verildikten sonra gemiyi aynı doğrultuda tutması için dümenciye verilen komut) sözcüğü ile sesteştir.

2. Türetme Yoluyla Sesteş Olmuş Sözcükler

Dillerde sözcük dağarcığı ve kelime hazineleri türetme yoluyla yeni sözcük ve anlamlar ortaya çıkabilir. Bu ögeler başka sözcüklerle sesteşlik oluşturabilmektedirler. Türetme yoluyla sesteş olan sözcükler aynı kökenli olabildikleri gibi farklı kökenli de olabilir. K. Çolakova'ya göre “türetim, isim ve fiil köklerine yapım ekleri getirilerek yapılır” (Çolakova, 1959: 78).

Bulgarcada aynı ya da farklı kökenli olduklarına bakılmaksızın türetme yoluyla oluşmuş sesteş sözcükler tesadüfen aynı sesletime sahip olanlara göre daha çoktur (Çolakova, 1959: 78). Bulgarcada isim olan “глад” [glad] (açlık) ve fiil olan “гладя” [gladya] (ütülemek) sözcükleri “-ен” [-en] takısı alarak “гладен” [gladen] “aç” ve “ütülenmiş” anlamlarını kazanırlar. Bu türetmeden iki sözcük sesteş olmuştur. Örnekteki sözcükler iki farklı kökene sahiptir. Aynı kökenli olan “вестник¹” [vestnik] (gazete) ve “вестник²” [vestnik] (haberci), “вест” [vest] (haber) sözcüğünden türemişlerdir ve aralarında sesteştir. Türkçede “baş”tan “başlık” sözcüğü türetilmiş ve farklı anlamlar kazanmıştır. Türk Dil Kurumu “başlık” sözcüğünün anlamlarını şöyle açıklar:

başlık 1. *isim* Genellikle başı korumak için giyilen şapka, serpuş. **2.** Üst giysilerinin yakalarına takılı başlık, kapüşon. **3.** Hayvan koşumunun başa geçirilen bölümü. **4.** Bir sütunun, bir direğin tepeliği. **5.** Kâğıt veya zarf üstüne basılmış ad ve adres, antet. **6.** Bir yazının, bir kitabın bölümlerinin başına konulan ve konuyu kısaca tanıtan ibare, serlevha. **7.** Başlık parası. **8.** Tablaların veya iş parçalarının düzgün kalmasını sağlamak amacı ile baş taraflarına takılan parça. **9.** Tekerlek parmaklarının çakılı olduğu kısım.

Anlamları dikkatlice incelediğimizde 2. ve 6. anlam oldukça farklıdır ancak sözlükte bu sözcük çok anlamlı gibi gösterilmiştir. “Şapka” ve “makale başlığı” anlamları birbirinden oldukça uzak olduğundan ayrı iki sesteş sözcük olarak kabul edilebilir. Bulgarca ve Türkçede türetme farklı ek ve yollarla oluşmaktadır. Bu sebeple bir dilde türemiş diğerinde ise türememiş bir sözcüğün sesteşlik oluşturması daha muhtemeldir.

Ağız ve Şiveden Ortaya Çıkan Sesteşlik

Ağız, bir ülkede geçerli olan genel bir şive içinde, o ülkenin çeşitli bölge ve kentlerindeki konuşma dilinde görülen söyleyiş farklarıdır. Ağız ve şivelerde kullanılan sözcükler dili zenginleştirir. Yöresel ağız ve halkın kullandığı ifadeler edebi dilde de görülmektedir. Edebi çeviriler yapılırken ağız ve şivelerde kullanılan bazı sözcükler, sözlüklerde bulunmaz ve herkes tarafından bilinmeyebilir. Çevirmenlere sıkıntı yaratabilecek bu konudaki hataların önlenmesi için ağız ve şivelerde bulunan farklı sözcükler tespit edilmelidir.

Türkiye Türkçesi olarak kabul edilen “İstanbul ağzı” ve şiveler arasında sesteşlik durumu ortaya çıkabilir. Örneğin, Malatya yöresinde kullanılan “**kancık**” sözcüğü “dişi, kötü kadın” anlamındayken, İstanbul ağzında “dönek, güvenilmez” anlamına gelmektedir. Bulgaristan’da da aynı durum söz konusudur. Güneybatı Bulgaristan’da “**Лук**” [luk] sözcüğü “sarımsak” anlamı taşıırken Bulgarca - Bulgarca sözlüklerde yazı dilindeki anlamıyla, yani “soğan” olarak yer almaktadır.

Bulgarca ve Türkçe ağızlarda yer alan sözcükler dil içinde sesteşlik oluşturabildiği gibi iki dil arasında da sesteşlik oluşturabilir. Konumuz Bulgarca-Türkçe sesteş sözcükler ve bunların edebi çeviride ortaya çıkan sorunlarıyla ilgili olduğu için her iki dile ait olan ve sesteşlik oluşturup şivelerde yer alan söz öbekleri de çalışmamızın kapsamındadır. Bu nedenle tezimizin önemli bölümünü oluşturan bu ögeler sözlükte yer almaktadırlar. Üstte bahsedilen “**Лук**” [luk] sözcüğü Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde “çelimsiz” ve “konuşmasını, giyinmesini beceremeyen” olarak açıklanmıştır. Bulgaristan’ın güneybatısında “soğan” anlamını taşıyan “**кoкap**” [kokar] sözcüğü Türkçede “kokmak” anlamını taşır. “**Nar**” sözcüğü Türkçede üç farklı anlam taşımakta ve dil içi sesteşlik oluşturmaktadır. Kars yöresinde “ateş”, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde “lor peyniri” ve Türkçedeki en yaygın kullanılan “*bitki bilimi* Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç ve bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi” anlamlarını taşımaktadır.

Yabancı Sözcüklerden Ortaya Çıkan Sesteşlik

Ünlü Türk dilbilimcisi Doğan Aksan “Türkçenin Söz Varlığı” başlıklı çalışmasında yabancı kökenli sözcükleri şöyle açıklar: “Bir toplumun, bir ulusun öteki toplumlarla hiçbir ilişki kurmadan yaşamasına olanak yokken uluslararası ticaret, siyaset, kültür ve sanat ilişkileri hemen dile yansımakta ve yeryüzündeki bütün dillerde, başka dillerden alınan ögeler bulunmakta, kimi zaman bunlar bir dili bütünüyle yabancılaştıracak kadar artabilmektedir” (Aksan, 2006: 29). Bu bağlamda Türkçeye tarih boyunca Arapça, Farsça ve Latince’den birçok sözcük intikal etmiş ve bunlar günümüzde halen kullanılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bulgarcaya birçok Türkçe sözcük geçmiştir. Bunların kökeni yukarıda bahsettiğimiz bu farklı dillere dayanmaktadır. Diller arası Bulgarca-Türkçe sesteş sözcüklerin büyük bir bölümü Türkçeden Bulgarcaya girmiş olan sözcüklerdir.

K. Çolakova yabancı sözcüklerin Bulgarcaya girmesiyle oluşan sesteşliği: “a) Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcüğün dilde var olan başka bir sözcükle sesteşlik oluşturanlar; b) iki ayrı yabancı dilden Bulgarcaya giren sözcüklerin kendi aralarında sesteşlik oluşturanlar; c) kendi dilinde yazım olarak aynı olmayan fakat Bulgarcaya geçtiklerinde sesteşlik oluşturanlar” olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Çolakova, 1959: 76).

a) Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcüğün dilde var olan başka bir sözcikle oluşturduğu sesteşlik:

Bulgarcaya yabancı bir dilden geçen sözcük, dil içindeki aynı ses değerlerine ya da aynı yazılışa sahip bir başka sözcikle sesteşlik oluşturabilir. Örneğin: Latincedeki “**villa**” (şehrin dışında genellikle yazlık olarak kullanılan ev) sözcüğü Bulgarcaya da aynı anlamla “**вила**” [vila] olarak geçmiştir. Ancak söz konusu bu sözcük, Bulgarcada “**вила**” [vila] (tırmık) sözcüğüyle sesteş olmuştur (Çolakova, 1959: 76-77). Aynı sözcük Türkçeye olduğu gibi geçmiş ve Bulgarca – Türkçe arasında sesteşlik oluşturmamaktadır.

Bu gruba ait sesteş sözcük için başka bir örnek daha verelim. Örneğin: Türkçe olan “**boy**” sözcüğünün üç farklı sesteş anlamı vardır.

boy¹ **1.** isim Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık. **2.** Bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, en, genişlik karşıtı. **3.** Uzunluk. **4.** Kumaş için ölçü.

boy² *isim*, toplum bilimi Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan.

boy³ **1.** *isim* “Özlü, güzel sözler söyledi” anlamında kullanılan boy boyladı, soy soyladı özlü sözünde geçen bir söz.

“**Boy**¹” sözcüğü Bulgarcaya geçmiş ve “**бой**¹” [boy] (birini dövmek, dövüşmek) ile “**бой**²” [boy] (korkmak, emir kipi 2. kişi çekimi) sözcükleriyle sesteş olmuştur.

Osmanlı’da toprak ağası ya da yöneticilere verilen “**bey**” unvanı Bulgar diline geçmiş ve Bulgarcadaki “**бей**” [bey] (şaşırmak veya hoşnutsuzluk olarak kullanılan nida) sözcüğüyle sesteşlik oluşturmuştur.

Örneklerden de görüldüğü gibi alıntı sözcükler, sesteşlik oluşturabilmektedir. Alıntı sözcükler başka bir dile girdiklerinde bir ya da birçok anlam taşıyabilirler.

b) İki farklı yabancı dilden Bulgarcaya giren sözcüklerin kendi aralarında oluşturduğu sesteşlik:

Türkçedeki “**bahis**” sözcüğü anlamını kaybetmeyerek Bulgarcaya “**бас**” [bas] olarak geçmiş. İtalyancadaki “**basso**” (en kalın erkek sesi) sözcüğü de yine “**бас**” [bas] olarak Bulgarcaya geçmiştir (Çolakova, 1959: 77). Bu iki yabancı sözcük Bulgar dilinde sesteş olmuşlardır. Ayrıca “**bahis**” sözcüğünün Bulgarcada değişime uğramasıyla Türkçedeki “**bas**” sözcüğü ve “**basmak**” eyleminin emir kipi ikinci kişi çekimi ile sesteş olmuştur.

Macarcadaki “**бац**” [baç] (kaşar ve peynir gibi süt ürünleri üreten çoban) ve Türkçedeki “**baç**” (Osmanlı Devleti’nde gümrük vergisi, zorla alınan para, haraç) sözcükleri Bulgar diline geçince Bulgarcada sesteş olmuştur. Bunun yanı sıra Macarcadan Bulgarcaya geçen “**бац**” [baç] sözcüğü ve Türkçedeki “**baç**” sözcükleri de Bulgarca-Türkçe arasında sesteştir.

c) Kaynak dilde farklı biçimde yazılan fakat Bulgarcaya geçtiklerinde sesteşlik oluşturan sözcükler:

Bazı yabancı sözcükler kendi dilinde eşyazımlı olmamalarına rağmen Bulgarcaya geçtiklerinde sesteş olabilmektedirler. Fransızcadaki “**bal**” (büyük, danslı akşam eğlence, balo) ve muhtemelen Rusçadan girmiş olan Fransız kökenli “**balle**” (eğitim kurumlarında “**not**”, mezuniyet ortalaması) sözcükleri Bulgarcaya “**бал**” [bal] olarak geçmişler (Çolakova, 1959: 76). Bu iki sözcük hem Bulgarcada sesteş olmuş hem de Türkçedeki “**bal**” sözcüğü ile sesteştir.

Fransızcadaki “**gaz**” (Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde) ve “**gaze**” (tül) sözcükleri Türkçeye “**gaz**”, Bulgarcaya da “**газ**” [gaz] şeklinde alıntılanmıştır. Bulgarca-Bulgarca ve Türkçe-Türkçede aynı sözcükle ifade edilen iki kavram aralarında sesteş olmuştur. “**Gaz**” sözcüğü değişime uğrayarak yabancı bir dilden alınan bir sözcükle sesteşlik oluşturan sözcükler için iyi bir örnektir. İki farklı anlama sahip söz konusu Fransızca sözcükler Bulgarcada sesteş olduğu gibi Türkçede de sesteştir.

Bazı alıntı ya da yabancı sözcükler bir dile intikal ederken değişime uğrayabilirler. Bu değişim hem sesletim hem de yazım açısından olabilir. Değişimlerin sebebi dahil oldukları dilin sesletim ve yazım yapısından kaynaklanabilir. Örneğin: Türkçedeki “**spor**¹” sözcüğünün kökeni Fransızcadaki “**sport**” (bedeni veya zihni geliştirmek amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü, kullanışı rahat, kolay olan) sözcüğüne dayanmaktadır. Bu sözcüğün değişimi sadece “t” harfinin yok olmasıyla değil, sesletiminde de oluşan farkla oluşmuştur. Türkçede ses uyumundan dolayı “s” ve “p” harfleri arasında “ı” harfi eklenerek sesletilmektedir. Aynı zamanda Fransızcadaki “**spore**” (çiçeksiz bitkilerde üreme organı, bir hücreli hayvanların çok özelleşmiş olan üreme hücresi) sözcüğü de dilimize girmiş ve yine “**spor**²” şeklinde değişime uğramıştır. Bu iki anlamı taşıyan “**spor**” sözcüğü Bulgarcadaki “**спор**¹” [spor] (bolluk, bereket, bir işte başarı göstermek) ve “**спор**²” [spor] (tartışma, çekişme) sözcükleri ile sesteştir. Diller arası sesteşlik önemli bir olgudur ve bu örneklerden dillerin ne kadar iç içe olduklarını ve birbirini ne derecede etkilediklerini görmek mümkündür.

Yabancı sözcüklerin çok anlamlı olmaları doğaldır. Bu bağlamda bir yabancı sözcük dile girdiğinde tüm anlamlarıyla değil sadece bir ya da birkaç anlamı ile geçebilir. Bulgarca-Türkçe arasında oluşan sesteşlik, genelde Türkçe dil öbeklerin tek veya bazı anlamlarıyla Bulgarcaya geçmesiyle ya da yeni anlam(lar) kazanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin:

айлык *isim, eskimiş* Birine, görevi karşılığı olarak veya geçimi için her ay ödenen para, ödül, maaş.

aylık 1. *isim* Birine, görevi karşılığı olarak veya geçimi için her ay ödenen para, maaş.
2. sıfat Bir ay içinde olan. **3. sıfat** Bir ay süren, mahiye. **4. sıfat** Ayda bir kez yapılan veya çıkan.
5. sıfat Belirli aydan beri var olan. **6. zarf** Bir ay için.

Örnekten anlaşıldığı gibi “айлык” [aylık] sözcüğü, Türkçedeki sözcüğün sadece ilk anlamı ile örtüşmekte ve diğer anlamlar ile sesteşlik oluşturmaktadır.

Yabancı sözcüklerin ortaya çıkardığı sesteşliği göstermek açısından Fransızcadan dilimize geçmiş “casse” sözcüğü çok ilginç bir örnektir. Fransızcada “siyah frenküzümü; ark, kasis” anlamlarını taşımaktadır. Bulgar diline “касис” [kasis] ilk anlamı olan “siyah frenküzümü” olarak geçerken Türkçeye “kasis” sözcüğü “ark, kasis” anlamıyla geçmiştir. Aynı sözcük her iki dile farklı anlamlarla geçtiğinden dolayı bir sesteşlik durumu söz konusudur.

Özel İsimlerin Oluşturduğu Sesteşlik

Canlı isimler, yer adları, kurum, kuruluş, makam adları, insan grupları, diller, coğrafi adlar, gök cisimleri ve eser adları özel isimlerdir. Bunlar, dilde var olan veya yeni üretilen sözcüklerle adlandırılmaktadır. Özel isimler bazı sözcüklerle sesteşlik oluşturabilmektedir. Örneğin:

казак *isim 1.* Eski zamanlarda Rusya’da ve Ukrayna’da ayrı bir sınıf oluşturan, sınır bölgelerinde yaşayan, gümrükleri koruyan halk. **2.** Rusya’da ve Ukrayna’da ayrı bir sınıf oluşturan, sınır bölgelerinde yaşayan halktan olan askerler. **3.** Rus askeri. **4.** Osmanlı İmparatorluğun XIX. yüzyılın ikinci yarısında atlı Hristiyan askeri.

казак¹ **1. isim** Baştan geçirilerek giyilen, genellikle kollu, örme üst giysisi.
2. Jokeylerin giydiği, göz alıcı renklerde bir ceket türü.

казак² **1. isim, askerlik** Rusya’da ve İran’da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker.
2. sıfat Karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen erkek, kılıbık karşıtı.

Kazak³ **1.** *özel, isim* Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. **2.** *özel* Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

фас *isim* **1.** Sigara kalıntısı, sigara izmariti. **2.** Sigara.

Fas *özel, isim* Fas Krallığı.

пазар *isim* **1.** Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli, açık, geçici yer. **2.** Bir şehrin ticaret ile ilgili işlerinin yapıldığı yer, çarşı. **3.** Satın almak, alışveriş yapmak.

пазар¹ **1.** *isim* Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer. **2.** Belli bir şeyin satıldığı yer. **3.** Alışveriş. **4.** Cumartesi ile pazartesi arasındaki gün.

Пазар² **1.** *özel, isim* Rize iline bağlı ilçelerden biri. **2.** *özel* Tokat iline bağlı ilçelerden biri.

“**Kazak**” ve “**пазар**” sözcükleri hem özel isim hem de anlamlı birer sözcük olarak kullanılmakta iken “**Fas**” Türkçede ülke ismi olup Bulgarcada “sigara izmariti” anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin özel isim olup olmadıkları bağlam ya da yazı dilinde ilk harfi büyük yazıldığında anlaşılabilir. Ancak cümle başında yazıldığında bu ayırt edici olgu ortadan kalktığından dolayı acemi bir tercüman yanılabilir. Aynı zamanda kişi adları da sesteşlik oluşturabilmektedir. Örneğin, Bulgar erkek ismi ve otobüs markası olan “**Чавдар**” [Çavdar] ismi Türkçede “**çavdar**” sözcüğü “buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki” ve “bu bitkinin esmer ve uzun tanesi” anlamını taşımaktadır.

Sonuç

Uzmanlar tarafından “diller arası sesteş sözcükler” olarak adlandırılan, Bulgarca ve Türkçede varlığını sürdüren öğeleri tespit etmek, onları sınıflandırmak ve incelemek dilbilim ve çeviribilim çalışmaları için çok önemlidir. Bulgarca - Türkçe ilk sesteşlik muhtemelen, Türkçe bilmeyen Bulgarların Osmanlı Türkçesinde ve konuşma dilinde bulunan bazı sözcükleri benzetme yoluyla kendi dilindeki anlamlarını yüklemesiyle ortaya çıkmıştır. Anlam daralması, anlam değişmesi, anlam zenginleşmesi, herhangi bir yabancı dilden alınmış bir sözcüğün Bulgarca ve Türkçede farklı anlam kazanması, tesadüfi olarak iki dilde var olan ve farklı anlamdaki iki sözcüğün aynı veya çok yakın sesletime sahip olması vb. gibi nedenler, Bulgarca-Türkçe sesteş sözcüklerin ortaya çıkma nedenlerinden en önemli olanlarıdır. Bu çalışmada

yapılan gruplandırmalardaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sesteş sözcüklerin oluşturduğu sorunları ortaya koymak ve Türkçeden Bulgarcaya veya Bulgarcadan Türkçeye çeviri yapanların, her iki dille ilgilenenlerin ve bunları öğrenenlerin oldukça ilginç ve aynı zamanda son derece karmaşık bu ögelere daha temkinli yaklaşımları gerekmektedir. Bulgarca-Türkçe dilleri arasında yaklaşık 800 sesteş sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerin anlamları değişebildiği için çeviri sırasında tercümanı yanıltabilmektedir. Bu çalışmayla yapılan sınıflandırmalar ile verilen örnekler, çevirmenlere ve her iki dili kullanan kişiler için sesteş sözcüklerin ne kadar önemli olduğu verilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2006). **Türkçenin Sözcük Varlığı**, 4. baskı, Ankara: Engin Yayınevi.

Boyaciev, T. (2002). **Bılgarska leksikologiya**, Sofya: Anubis.

Çolakova, K. (1959). “**Omonimi v sıvremenniya knijoven bılgarski ezik**”, İzvestiya na İnstıtuta za bılgarski ezik, Kniga VI içinde, s. 65-98, Sofya: İzdanie na Bılgarskata akademiya na naukite.

İlçev, S. Et al., (1974). **Reçnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX vek**, Sofya: BAN.

Popov, K. (1985). **İz istoriyata na bılgarskiya knijoven ezik**, Sofya, 1985.

Lyubomir, A. Et al., (2003) **Bılgarski tilkoven reçnik**, Sofya: Nauka i izkustvo.

Şimşek Bekir, H. (2004) **Almanya’da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yas Grubu Türk Çocuklarına Uygulanan Dil Eğitim Programının Dil Gelişim Düzeyine Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Stamenov, M. (2011). **Sıdbata na turtsizmite v bılgarskiya ezik i bılgarskata kultura**, Sofya: İzdatelstvo “İztok-Zapad”.

Suçin, M. H. (2013). **Öteki Dilde Var Olmak**, Ankara: Say.

Tokatlı, S. (2004). “**Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine**”, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16, s. 141-156.

Vançev, N. Et al., (1962). **Tursko-bılgarski Reçnik**, Sofya: Nauka i izkustvo.

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas (31.05.2013)

SOSYAL DARWİNİZMİN VERGA'YA ETKİLERİ¹

THE EFFECTS OF SOCIAL DARWİNİSM ON VERGA'S LİTERARY OUTPUT

Nimet Merve Akbaş*

ÖZ

İngiliz doğa bilimci ve jeolog Charles Darwin tarafından ortaya atılan Darwinizm teorisi, sosyal alana uyarlanarak Sosyal Darwinizm'i oluşturmuş; kurama ait fikirler bilimsel alanda etkili olduğu kadar edebiyat alanında da etkili olarak kuşakları derinden etkilemiş, 19. ve 20. yüzyıl arasında yaşamış ve adını duyurmuş olan Giovanni Carmelo Verga da yaşadığı dönemin şartlarından ve o dönemde ortaya atılan bu felsefelerden etkilenmiş ve eserlerini bu doğrultuda kaleme almıştır. Verga'nın yaşadığı dönemde toplumu etkisi altına almış olan Darwinizm ve onun sosyal yaşama uyarlanmasıyla ön plana çıkan Sosyal Darwinizm kitlelerin yaşamlarını, hayata bakış açılarını, tavır ve tutumlarını yönlendiren bir güç unsuru haline gelmiş ve toplumsal yaşamda derin izler bırakmıştır. Verga da ortaya çıkan bu felsefelerin insan üzerindeki etkilerini karamsar bir üslupla eserlerine yansıtmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Darwin, Darwinizm, Sosyal Darwinizm, Verga.*

ABSTRACT

The theory of Evolution, established by the naturalist and geologist Charles Darwin, was adjusted to social sciences and it comprised Social Darwinism. However, the fundamental notions Darwinism became so effective in science and literature that it influenced generations of people. In this context, Giovanni Carmelo Verga, lived between the late

---

¹ Bu çalışma yayınlanmamış "Verga ve Kimi Öykülerindeki Yaşam Mücadelesi ile Mal-Mülk Kavramı" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Okt. Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel Yabancı Dilleri Bölümü, e-mail: n.merveakbas@windowslive.com

19th and early 20th centuries, created his works with the impact of the philosophical and social developments of his time. Both Darwinism and Social Darwinism, which appeared with its adaptation to social conditions turned out to be a force that directed the lives, views and attitudes of the people and left deep traces in social life. Therefore, Verga reflected the effects of these theories on human beings in pessimistic manner.

Key Words: *Darwin, Darwinism, Social Darwinism, Verga*

Giriş

Giovanni Carmelo Verga, 1840-1922 yılları arasında yaşayan, roman, öykü ve oyun yazarıdır. Güney İtalya'nın Catania şehrinde doğmuş olan Verga, eleştirmenlerce gelmiş geçmiş İtalyan yazarlarının en büyüklerinden biri olarak kabul edilmiş ve Verizm akımının en önemli temsilcisi sayılmıştır. İtalya'nın, yabancıların boyunduruğundan kurtulmak, siyasi, toplumsal, ekonomik alanda birlik ve beraberliğini kurmak için savaşımlar verdiği Risorgimento dönemine ve siyasi birliğini kurduktan sonra birliğin amacını tam gerçekleştiremediği, Kuzey İtalya ve Güney İtalya arasında sosyal, ekonomik ve sınıf farklılıklarının olduğu çalkantılı döneme şahit olmuş, toplumsal olayların ve ideolojilerin insanlar üzerindeki etkilerinin yakından gözlemcisi olmuştur. Özellikle "yaşam mücadelesi" kavramını doğuran Darwinizm teorisinin yansımaları eserlerinin en önemli ana temalarından birini oluşturmaktadır.

Darwinizm, doğadaki kıt kaynaklar nedeniyle biyolojik organizmalar arasında ortaya çıkan mücadelede, değişen koşullara uyum sağlayamayan ya da daha güçsüz türlerin yok olduğunu, uyum sağlayabilen güçlü türlerin varlıklarını devam ettirdiğini ve hayatta kaldıklarını öngören bir teoridir. İngiliz doğa bilimci ve jeolog Charles Darwin tarafından ortaya atılan bu teori 19. yüzyılda bilimsel gelişmeler üzerinde etkili olduğu kadar sosyal alandaki görüş ve fikirler üzerinde de etkili olmuş ve Sosyal Darwinizm kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Sosyal Darwinizm, söz konusu teorisinin sosyal alana uyarlanmasıdır. Tıpkı doğada olduğu gibi toplumsal hayatta da kaynakların kıt olması ve her bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi nedeniyle ortaya çıkan toplumsal mücadelede, ekonomik gücün azlığının ya da çokluğunun özgürlük alanını artırdığı ya da azalttığı, toplumsal statü ve ekonomik bakımdan en güçlü olanın hayatta kalması gerektiği varsayılır. 19. yüzyılın

ortalarında Herbert Spencer² tarafından desteklenen bu görüşe ve Adam Smith'in³ bu görüş doğrultusunda, yaşadığı dönemde ortaya atmış olduğu "görünmez el" kavramına göre, eşitsizlikler doğanın bir kanunudur; çünkü olup biten her şey görünmez bir el ile kendi kendine gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, sosyal düzen dış müdahale olmaksızın kendiliğinden sağlanmaktadır. Bir tarafta birey kendi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken diğer tarafta sosyal düzen kendi kendine işlemektedir. Bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek için izleyecekleri yolu önceden tasarlayıp, tasarladıkları davranışlarının tasarlanmamış sonucu ile karşılaşmaları, bu görünmez el yasaının işleyişinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanlığın ilerlemesi için güçsüz ve zayıf olan alt sınıfların korunmaması, bireyler arasındaki mücadelenin engellenmemesi, ekonomiye hiçbir devlet düzenlemesinin yapılmaması gerekir. Aksi takdirde, devletler koydukları kurallarla, doğanın en güçlüsünün ve en iyinin hayatta kalması yoluyla sağladığı mükemmelliği bozarlar. Her birey kendini kurtarmakla yükümlüdür ve bunu başaramayanın elenmesi doğal ayıklanmadır. Tüm bunların sonucunda "yaşam mücadelesi" kavramı bir yaşam felsefesi olarak toplumdaki bireylere atfedilir. Toplumsal yaşam içinde var olan doğal düzende insanlar zihinsel ve bedensel yeteneklerine göre emeklerinin karşılığını alırlar ve elde ettikleri kazanımlar bireyseldir. İstekleri doğrultusunda verdikleri mücadele ile emeklerinin karşılığı olarak elde ettikleri kazanç, bireyin toplumdaki konumunu belirleyerek kendini ve neslini zayıf ya da güçlü kılar; yani bir birey yeteneklerini ne kadar iyi kullanırsa o kadar kazançlı çıkar. Toplumsal ve ekonomik rekabette başarılı olanlar yaşamaya ve ilerlemeye devam edebilirler. Verilen mücadelede başarısız olanlar ise kendi sonunu hazırlamaya mahkûmdur. Dolayısıyla, yoksulluk ve hastalık gibi durumlar ekonomik ya da sosyal eşitsizlikler yüzünden değil, kişilerin kendi hatasından ve kendiliğinden var olan doğal işleyiş sürecinde verdikleri mücadelede başarılı olamamalarından kaynaklıdır. Tüm bunların sonucunda da verilen yaşam mücadelesinde, bireyler arasında rekabet ve maddiyata verilen önem artmakta, paylaşım ve dayanışma duygularının köreldiği bir toplum yapısı şekillenmektedir.

Sosyal Darwinizmin Verga'ya Etkileri

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılan Darwinizm ve Sosyal Darwinizm her alanda etkili olduğu gibi edebiyat alanında da etkili olmuştur. Doğal ayıklanma, yaşam mücadelesi, ilerleme gibi kavramlardan bahseden Sosyal Darwinizm, Verizm gibi önemli bir akımın filizlenmesini sağlamış ve akımın en önemli temsilcisi unvanını kazanan Verga'nın eserlerine

² 1820-1913 yılları arasında yaşamış olan İngiliz filozof ve sosyolog.

³ 1723-1790 yılları arasında yaşamış İskoç filozof. Ahlak felsefesi profesörü olmasına bağlı olarak ekonomi ve doğal olaylarda bir düzen olduğunu ve bunun gözlem ve ahlakla tespit edilebileceğini söyler.

de yansımıştır. Özellikle “yaşam mücadelesi” kavramı üzerinde yoğunlaşacağı sinyallerini, Verga, 1878 yılında Salvatore Paola Verdura'ya bizzat yazdığı mektupta şu şekilde dile getirmiştir:

“Kafamda güzel ve muhteşem olacağını düşündüğüm bir çalışma var, yaşam mücadelesini gözler önüne serecek bir tür görüntü oyunu diyebiliriz”. (http://www.viv-it.org/schede/marea-o-ciclo-dei-vinti-lettera-salvatore-paolo-verdura#_ftn1)

A. Momigliano, G. Petronio ve U. Bosco gibi kimi İtalyan tarihçi, eleştirmen ve yazarlar, Verga'nın doğal ayıklanma teorisini ve yaşamın bir mücadele olduğu prensibini benimsediğini varsayarak, onun kötümser, acı ve hüznü dolu, katı, kaderci bir yaşam anlayışına sahip olduğunu, dolayısıyla yaşam anlayışının temelinde derin bir karamsarlık yattığını savunurlar. Bu kişilere göre yaşam mücadelesinin acımasız mekanizmasının hâkim olduğu maddiyata dayalı toplumda ve etrafında olup biten olaylar çemberinde cömertlik, dayanışma, merhamet duygusu, aile kültürü gibi inandığı değerlerin aksine Verga'nın gördüğü şeyler, döneminin insanlarını etkisi altına alan bencillikle beraber bireysel ve ekonomik çıkarlar dünyasında verilen mücadeledir. Her yerde ve her zaman toplumu yönetmekte olan yasaların güçlü bireylerin çıkarlarına hizmet ettiği, toplumu oluşturan bütün bireyler, gruplar ve sınıflar arasında bireysel çıkarlar uğruna çatışmaların olduğu, güçlünün güçsüzü ezdiği ve zulmettiği, acımasız bir savaş hâkimdir. Bu savaşın galibi az, mağlubu çoktur. Ayrıca bugünün galibi yarının mağlubu olabilir. Verga, insanların sömürülmesine ve zulüm görmesine haklı bir gerekçe bulamaz ve kendini ezilenlerin düzlemine çekerek umutsuzluk içinde yaşamın tüm acı gerçeklerini ve negatif yönlerini temsil etmekten başka, elinden bir şey gelmez. İnsanların doğasında kötüye ve diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmaya, gün gelip ezilenin bile ezen taraf olmaya eğilimi vardır. Doğa yasasının değiştirilemez olduğuna inandığı düşünülen Verga'ya göre daha iyi bir toplum oluşturmak geçmişte mümkün olmamıştır; ne şimdi ne de gelecekte mümkün olacaktır. Nitekim, gelişimin izlerini süren modern toplumların oluşturduğu yasalarla yönetilen dünyada güçlü olanların merhametsizliği karşısında güçsüz olanlar, her türlü şeye boyun eğmişlerdir. Dolayısıyla değişim dışarıdan değil, içerden sağlanabilir. Bu görüşler doğrultusunda Verga'nın dediği gibi:

“Doğa dışarıda değil, insanın içindedir.” (Biondolillo, 1934:

97)

Sosyal Darwinizmin yaşam anlayışının temelini oluşturan, en güçlü olanın yasasının doğal ayıklanma yasası olduğu inancından hareket eden Verga'ya göre, yaşam, toplum üzerinde hâkimiyet kurmuş olan katı ekonomik yasalara karşı verilen mücadeledir. İtalyan birliğinin kurulmasından sonra oluşan, ahlaki değerlerin çığnendiği, ekonomi yasalarının egemen olduğu ve bu yasaların hiyerarşik yapılanmalara neden olduğu kapitalist toplumda yaşam, var olma savaşı, zorbalık ve güçlü olanın koyduğu yasalar üzerine kuruludur. Dolayısıyla Verga'nın ideolojisinin temelinde ilerleme ve gelişmeye dair olumsuz fikirler yatar. Bu fikirler kapsamında Verga, gelecekte hiçbir değişim ummaz ve bir şeylerin iyileşebileceğine ya da düzelebileceğine inanmaz. Tıpkı doğal düzen gibi sosyal düzen de değişmezdir ve her kim var olan durumu ya da sosyal dokuyu değiştirmeye çalışırsa sonunda bozguna uğramaya mahkûmdur: daha iyiye ulaşma arzusu insanı daha kötüye sürüklemektedir. İlerleme adına yapılan şeyler mutluluk, huzur ve yarar getirmenin aksine hırsların tavan yaptığı materyalist dünyada zayıf ve güçsüz olanı ezip köleleştirmekte, felakete sürüklemektedir. İnsanlar hayatta her ne kadar mücadele verirse versinler, yazgı denen görünmez el insan hayatının tüm aşamasında varlığını hissettirmekte, onların yaşamlarını yönlendirmekte, düşlerini ve umutlarını istedikleri yönde gerçekleştirmelerine izin vermemekte, bireylerin içinde buldukları zor koşullardan kurtulmaları mümkün olmamaktadır. Doğa, oyununu kendi kurallarına göre oynamakta ve kendisine karşı yapılan her türlü savaşı boşa çıkararak insanlara aşklarından, gençliklerinden, hayallerinden ve ailelerinden bile vazgeçmeyi dayatmaktadır. İnsanın mutluluğunun ya da mutsuzluğunun yazgının elinde olması, arzu edilen sona ulaşamaması ve hatta verilen mücadelenin sonunda daha büyük acılara maruz kalınması yaşamdaki olumsuzlukların düzelebileceğine dair inancı yok etmekte, yazgıya boyun eğmekten başka bir yol kalmadığı için, Verga'yı kaderci bir yaşam anlayışına yaklaştırmaktadır. Verizm akımının Sicilyalı temsilcilerinden olan bir diğer isim Federico De Roberto'nun *I vicerè* adlı eserinde söylediği sözler Verga ile ilgili tüm bu görüşleri destekler niteliktedir:

“İlerleme diye bir şey yoktur, sadece yaşam mücadelesi vardır. Tarih tekerrürden ibarettir; insanlar geçmişte aynıydı, şimdi de aynı ve gelecekte de aynı olmaya devam edecektir.” (Roberto, 1894: 657)

Aslında Verga'ya göre insan yaşamı tıpkı hayvanların yaşamına benzer çünkü insan da aynı hayvan gibi etrafında olup biten değişimlerden habersizdir; evrimini yavaş ve aşamalı olarak tamamlar, ani değişimler karşısında bocalar. Dolayısıyla tekrarlar zincirinden ibaret olan yaşamda mevcut durumun değişebileceğini düşünmek yanıltıcıdır. Yazgının bilinmez gücü karşısında acı yenilgilerden başka bir şey yoktur. Yazgı, insanların isteklerine karşı sağırdır ve

onun katı inadı karşısında insanlar hayatta kalmak ve kazanmak için günden güne yıpranmaktadır. Yaşamın bu sert gerçekliği karşısında umudu olmayan ve toplumsal düzeni doğal düzen olarak gören Verga için isyan etmek yerine sessiz bir tavır takınarak boyun eğmek ve var olan düzeni kabullenmek en mantıklısıdır. Cappellani'nin⁴ de desteklediği gibi;

“İnsanların acımasız yazgıya karşı kazanacakları tek zafer olanı olduğu gibi kabullenme gücünü gösterebilmektir. İnsan her koşulda yenik duruma düştüğü için, yalnızca tutkularının esiri olmaktan vazgeçebilme yetisini gösterebildiği koşulda kazançlı çıkabilir.” (Capellani, 1954: 105)

Luigi Russo⁵ da benzer bir şekilde Verga'nın karamsarlığı hakkındaki gözlemlerini şöyle dile getirir:

“Verga'nın yapıtlarında ortaya çıkan trajedi öykünün sonuna kadar varlığını sürdürür ve hiçbir çözüm önerisi, teselli edici hiçbir şey yoktur.

(...) Tek teselli edici şey günlük yaşamın telaşlarından dolayı yıprandığında, keder ve sıkıntılar üzerine kara bir bulut gibi çöktüğünde hep yeniden kurulması gereken aile ocağıdır.” (Russo, 1959: 161-162)

Verga'ya karamsar ve materyalist bir ideoloji aşıladığı düşünülen Darwinizm, güçlünün güçsüzü ezdiği, sınıfsal çatışmaların olduğu toplumu yorumlamada temel nokta olmuştur. Sosyal Darwinizm öğretisinin öngördüğü hayatta kalma mücadelesini benimsediği ve bu doğrultuda kadere ve karamsar bir bakış açısına sahip olduğu varsayılan Verga, yaşadığı dönemdeki sosyal sınıflar arasında var olan çıkar çatışmalarını ve güçlünün zayıf üzerindeki mutlak galibiyetini hakikatlerin merceğinden gözlemleyerek, dikkatini sosyal ve ekonomik koşullara karşı mücadele veren, dışlanmış, hor görülmüş mağdurların ve ezilenlerin dünyasına yöneltir. Yönelindiği bu dünyada toplum, bir sosyal sınıftan diğerine geçişin ve iletişim kurmanın mümkün olmadığı, insanların acılara ve yenilgiye maruz kaldıkları eylemsiz bir toplumdur.

⁴ İtalyan yazar ve eleştirmen.

⁵ 1892-1961 yılları arasında yaşamış edebiyat eleştirmeni.

Verga'nın yakından gözlemlediği bu toplumda ezilenleri de iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup ahlaki değerleri ihlal edip, sonrasında hatalarını telafi etmek için yenik duruma düşmüş kişilerdir. Bu kişilerin yenilgilerinin kaynağı acımasız yazgı değil kendileridir ve şanssızlıklarının altında kendi oluşturdukları sebepler yatar. *Vita dei Campi* adlı öykü derlemesinin *Cavalleria Rusticana* öyküsündeki Turiddu'nun, *Jeli il Pastore* öyküsündeki Alfonso'nun, *La Lupa* öyküsündeki Lupa'nın hikâyesinin sonunda öldürülmesi haklı nedenlerle ortaya koyulacaktır.

Yenilenlerin ikinci kısmını, ahlaki ve geleneksel kurallara sıkı sıkıya bağlı olduğu ve iyi bir karakter izlenimi verdiği halde ezenlerin zulmünden ya da acımasız yazgının sebep olduğu sefaletten bir türlü kurtulamayan, kader çarkının hep aleyhinde döndüğü iyi insanlar oluşturur. Bontempelli⁶ bu gruba giren kişileri şu şekilde tanımlar:

“Bu iyi insanlar yaşamı doğaya karşı bir savaşım, karın doyurmak için gündelik bir çaba olarak görenlerdir, ancak insanın insana karşı olan savaşında ellerinde silahları yoktur, kurnazlığa kurnazlıkla hileye hileyle karşılık vermeyi bilmezler. Tıpkı Rosso Malpelo adlı öyküde Malpelo'nun babası gibi. İnsanlar ona “hayvan” takma adını vermişlerdir çünkü ekmeğini taştan çıkarmakta ve gücünü çalışma arkadaşlarını istediği gibi yönlendirmek için kullanmamaktadır. Hatta bunun için de cezalandırılmaktadır.” (Bontempelli, 1941: 23)

Toplumsal sınıflar arasında büyük uçurumun ve sosyal adaletsizliklerin bulunduğu toplumda Verga, ezilenlerin, mazlumların ve hor görülenlerin acı ve sefalet içinde geçen yaşamlarını tüm gerçekleriyle gözler önüne serer, göz yaşlarına tanıklık eder. Ancak hiçbir çözümde bulunmaz; teselli etmez, umut ışığı olacak bir söz söylemez, ya da herhangi bir ideolojiyi savunmaz ve hatta onları yok sayar. Birlik duygusunu zedeleyebilecek ifadelerden kaçınır.

Verga'da katı bir karamsarlığın ve kadercı bir yaklaşımın olduğunu savunan birçok yazar ve eleştirmenin yanında, aksini iddia edenler de mevcuttur. Bu bağlamda Tonelli'nin⁷ görüşlerine kulak vermek gerekir:

⁶ 1878-1960 yılları arasında yaşamış olan İtalyan şair, öykü ve oyun yazarı, gazeteci.

⁷ 1890-1939 yılları arasında yaşamış olan İtalyan yazar ve eleştirmen.

“Trajedi... İroni. Yine de karamsar olduğu söylenemez. Karamsarlık yaşamda her şeyin kötüye ve felakete gittiğine inanılan tek taraflı bir anlayış biçimidir; dolayısıyla direnç göstermemek ve ölüm en iyi yoldur. Verga'nın yapıtlarında kötülüğün yanında iyilik, zalimlerin karşısında iyi yürekli vardır, insan herhangi bir durumda her ne kadar doğanın yıkıcı güçleri tarafından sıkıntıya düşmüş olsa da, belki pişmanlık ya da nefret kisvesi altında ruhunun yüceliğini, haklı ve haksız idealini muhafaza eder.” (Tonelli, 1927: 28)

M. Bontempelli'ye göre de, Verga'nın kişilerinde varlığını sürdürmekte olan onur, sıkı çalışma, etik değerlere bağlılık, aile şefkati gibi kavramlar, hayatın zorluklarına karşı direnme ve mücadele etme istekleri, Verga'nın karamsarlığını hafifleten ve yazgının mutlak üstünlüğünü yadsıyan unsurlardır. Verga'nın kişileri, Sosyal Darwinizmin yaşam mücadelesi anlayışı gereği çok çalışarak ve mücadele ederek sefaletlerini yenebileceklerine, olayların akışını istedikleri doğrultuda değiştirebileceklerine inanan, eğer bunu başaramazlarsa durumu metanetle karşılayan ve kaderine razı olan kişilerdir. Bu kişilerde dünyevi zevklerin ve maddi gereksinimlerin ötesine geçen ahlaki bir bilinç mevcuttur ve karakterlerin içinde bir meşale gibi yanmakta olan bu ışığı hiçbir güç söndüremez. Dolayısıyla bu durum Verga'nın karamsar, kadercı olduğunu ve insanlığın ilerleyebileceğine şüpheyle yaklaştığını savunan görüşlerin aksine, yazarın, insanlığın gelişeceğine ve geleceğinin iyileşeceğine olan güveninin imalı bir göstergesidir.

Sonuç

Görüldüğü üzere Verga'nın hayata nasıl baktığına ve onu nasıl algıladığına dair farklı görüşler mevcuttur. Her ne kadar farklı görüşler mevcut olsa da Verga da yaşadığı çağı birçok alanda etkisi altına almış olan Darwinizm ve Sosyal Darwinizmden etkilenecek yaşam deneyinin aslında bir mücadeleden ibaret olduğunu varsaymış ve öykülerini bu anlayış doğrultusunda yazarak, eserlerindeki kahramanlarını yaşamı bir savaşım olarak gören ve hayatta kalma mücadelesi veren kişilerden seçmiştir. Yaşamından kesitler sunduğu insanların dramı ve yaşam mücadeleleri aracılığıyla, Sosyal Darwinizm teorisinin Verga'ya ve hayata bakış açısına etkilerini, temsilcisi olduğu dönemin ve o dönemin şartlarının doğurduğu sonuçlarını anlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Debenedetti, G. (1976). **Verga e Il Naturalismo**, Milano: Garzanti.

Editrice.

Luperini, R. (1971). **Pessimismo e Verismo in Giovanni Verga**, Padova: Liviana

Nicolosi, F. (1986). **Verga Tra De Sanctis e Zola**, Bologna: Patron Editore.

Öncel, S. (1971). **Aspetto Sociale ed Umano dell'Arte Verghiana**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Öncel, S. A. P. (1970). **Linee di Storia della letteratura italiana**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Russo, L. (1959). **Giovanni Verga**, Bari: Editori Laterza.

Spencer. H. (1947). **İlk Prensipler**, Çev, Selmin Evrim, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Merlino, A. (2015) **L'evoluzionismo nella letteratura italiana. L'influenza darwiniana in D'Annunzio, Verga, Fogazzaro, Svevo**, Youcanprint.

Verga, G. (2014). **Novelle Scelte**, Goodmood.

Derisi. M. (2016) **Il motivo lunare tra Verismo e Decadentismo**, Roma: Youcanprint.

Taslaman, C. (2007). **Evrım Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul: İstanbul Yayinevi.

http://www.viv-it.org/schede/marea-o-ciclo-dei-vinti-lettera-salvatore-paolo-verdura#_ftn1 (Erişim Tarihi: 15.04.2017)

IAN MCEWAN'IN *BETON BAHÇE* ROMANIN PSİKANALİTİK İNCELEMESİ
A PSYCHOANALYTIC CRITIQUE OF IAN MCEWAN'S *THE CEMENT GARDEN*

Samet Kalecik*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Çağdaş İngiliz yazarlarında Ian McEwan'ın Beton Bahçe (1978) adlı romanını Sigmund Freud'un psikanaliz kuramını kullanarak yorumlamaktır. Ian McEwan'ın romanı anne ve babasını kaybetmiş bir çocuğun ve kardeşlerinin davranışlarındaki trajik değişimi yansıtmaktadır. Öyle ki, olağandışı, cinsel eğilimli ve sapkın bu davranışlar okuru son derece rahatsız edici niteliktedirler. Bu açıdan eserdeki çocuk karakterlerin anormal davranışlarının altında yatan sebepler, Freud'un Oedipus karmaşası, bilinç altı, bilinç dışı kavramları bağlamında örneklerle yorumlanacaktır. Bu açıdan, ilk olarak psikanaliz, psikanalitik edebiyat kuramı ve temel kavramları açıklanacak ve ikinci bölümde romandaki karakter davranışları ve tekrar eden semboller göz önünde bulundurularak eserin Freud'çu bir okuması yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Psikanaliz, Sigmund Freud, Oedipus Karmaşası, Rüya Analizi, Ian Mcewan, Beton Bahçe*

ABSTRACT

The purpose of this study is to interpret one of the contemporary British writers, Ian McEwan's novel, *The Cement Garden* (1978) by employing Sigmund Freud's psychoanalytic theory. McEwan's novel reflects the tragic change in the behavior of a boy and his siblings who have lost their parents. These unusual, sexual-prone and deviant attitudes are so obtrusive that readers feel anxious when they visualize a scene in the novel. In this respect, the underlying causes of the abnormal manners of the child characters will be interpreted in the context of Freud's Oedipus Complex, subconscious and unconscious concepts with the selected extracts from the text. In line with this

---

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: s.kalecik@hotmail.com

introduction, psychoanalytic literary theory and its fundamental concepts will be introduced at first and the characters and the symbols will be read with a Freudian perspective.

Keywords: *Pschoanalysis, Sigmund Freud, Oedipus Complex, Dream Analysis, Ian McEwan, The Cement Garden*

I. Psikanaliz ve Temel Kavramlar

İnsan psikolojisi ve davranışları Aristoteles gibi antik Yunan filozoflarından günümüze kadar önemini koruyan bir konudur. İnsan bilinci ve bilinçaltı konuları Sigmund Freud'un bilinçaltının yapısını ortaya koyduğu kuramlarıyla daha anlaşılır hale gelmiştir. Psikoloji çalışmalarına "Freud'un en önemli katkısı, bilinçaltı bölgesinin tamamını sistematik çalışmaya açması ve bilinç altının çalışmasının ifade edilebileceği bir dil ve terminoloji sağlamasıdır." (Habib, 2008: 83).¹ Zihinsel yapıyı çözümlenme amacı ile birlikte psikanalizi bir tedavi yöntemi olarak kullanan Freud, kuramını cinsellik üzerine kurar. Psikanaliz kuramı tarihsel olarak değişim göstererek dinamik, ekonomik ve tipografik olmak üzere üç temel modele ayrılır. Bu modelleri oluştururken, Freud'un insanın temel dürtüleri ve ihtiyaçlarının zihin yapısının temel parçaları olduğunu ön gördüğü ortaya çıkmaktadır. İlk olarak dinamik modelde, "Freud ([1930] 1964, [1933] 1964) kişinin, cinsel ve saldırgan enerjisini serbest bırakmasını arzu eden güçleri isteyen içsel hazzı ile yasaklamayı talep eden sosyal çevre arasında bir çatışma var olduğunu ileri sürmüştür." (Greene, 2008: 68). Bu iki karşıtlık içerisinde bulunan bilinç "dış gerçekliği algılar ve kaydeder, zihnin mantık yürüten parçasıdır. Bilinçdışının varlığından habersiz bir şekilde, davranışlarımızdan sadece mantık yürütme ve akademik becerilerimizin sorumlu olduğunu düşünerek bilinçli bir şekilde hareket ederiz" (Bressler, 2007: 144) Fakat Freud, davranışlarımızın büyük bir bölümünü kontrol eden, değiştiren ve şekillendiren yapının "bilinçdışı" olduğunu dinamik modelde iddia etmiştir.

Dinamik modelde, Freud, içgüdülerden yola çıkarak bir analiz yapmaya çalışmaktadır. İçgüdü, canlının yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bir itkidir ve "Psikanalizde, önce libido, daha sonra ise eros ve tanatos olarak tanımlanan ve zihinde temsil edilen düşünce ya da imajlar şeklindeki açlık, susuzluk, cinsellik ve saldırganlık gibi giderilmesi gereken temel biyolojik itkiler ya da güç için kullanılan terim."dir. (Masaroğulları & Koçakgöl, 2011: 2).

¹ İngilizce kaynaklardan alıntılanan metinler makale yazarı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

Engin Gençtan'a göre ise "içgüdüler, fizyolojik ihtiyaçları içeren içsel uyarıların psikolojik görünümü temsilcileridir." (Gençtan, 2008: 27).

Freud temelde insanın iki temel içgüdü tarafından kontrol edildiğini düşünmektedir. Bunlardan ilki cinsel içgüdüler (libido) ve diğeri de saldırma içgüdüsüdür. Freud libido enerjisinin çocukluk çağından beri var olduğuna inanarak "yeni doğan bir bebeğin tümünden özsever olduğu görüşünü savunmuştur" (29). Kendi özseverliğinden hayatta kalabilmek için faydalandıktan ve ihtiyaçları karşılandıktan sonra "annesinin varlığını fark etmeye başlayan bebek, özsever libidosunu bu kez ona yönelir" (30). Dinamik modelde ayrıca Freud bilinç dışının insanın bilinç yapısının örtük göstergesi olduğu düşüncesindedir. Bilinç dışı dürtü, rüya yolu ile bilinç içine girmek için, baskının gece rahatlamasından faydalanır (Freud, 1989: 28). Unutma, dil sürçmesi, sakar hareketler ve belli başlı bazı hatalar gibi, sağlıklı insanların günlük hayatındaki birçok olgunun kökeninde, rüyaların ve dizgilerin diğer üyelerinin düzeneğine benzer ruhsal bir mekanizma yatar (Gençtan, 2008: 163). Freud, kazara dil sürçmeleri, unutkanlık, nesnelere yanlış yerlere koymak veya metinleri yanlış okumak gibi görünüşte zararsız hareketlerle bilinç altı isteklerimizi ve niyetlerimizi bile bile aklımıza getirdiğimize inanır (Bressler, 2007: 145). Dinamik model, cinsel içgüdü ve saldırma içgüdüsünün bir mücadele içerisinde olduğu ve bilinçdışının özellikle dil sürçmeleri ve rüyalar yoluyla bilince ulaşmaya çalıştığı düşüncesini vurgulamaktadır.

Ekonomik modelde, zihnin yapısı dinamik modeldeki yapı ve kavramlara sadık kalınarak genişletilir. Freud, haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi olmak üzere iki yeni kavram üzerinde durmaktadır. Ona göre haz ilkesi bireyin temel yaşam dürtüleri olan açlık, susuzluk, cinsellik vb. ihtiyaçlarını doyurmaya yönelik bir işlev taşımaktadır. Bunun yanı sıra birey için olumsuzluk yaratacak, onun yaşamını devam ettirmesini engelleyecek ve onu temel yaşam dürtülerinden uzaklaştıracak eylemlerin dışında kalmasını sağlamak için bir kaçınma faaliyetine de girişmektedir. Freud *Beyond The Pleasure Principle* (1921) adlı eserinde, bu bireysel ve zihinsel enerjiyi, yani ihtiyaçların doyurulmasını sağlayan yapıyı harekete geçiren enerjiyi gerilim/yük (cathexis) olarak tanımlar ve Freud'un belirttiği üzere: "Yarık çevrelerinde yeterli derecede yüksek kateksis enerjisi sağlamak için her yönden katetik (libido) enerji istenir. Büyük ölçüde bir 'antikateksis' kurulur, bunun sayesinde diğer tüm ruhsal sistemlerin kuvveti düşürülür, bu şekilde geri kalan ruhsal fonksiyonlar durdurulur ya da azaltılır." (Freud, 1959: 24). Fakat haz ilkesi insan zihninde her zaman denetimsiz ve özgür değildir. Karşıt yük, toplumda hazlar üzerinde denetim ve kuralların bulunduğu işaret eder. Freud karşıt yükü de yöneten ilkeyi "gerçeklik ilkesi" olarak tanımlamıştır (4). Haz ilkesi ile gerçeklik ilkesi bir devinim halinde bireyin zihninde bir mücadele içerisinde. Ekonomik modelde Freud böylece insan zihninin iki temel prensibini anlatarak zihindeki yük ve karşıt yüklerin işlevini açıklar.

Dinamik ve ekonomik modelde zihin yapısı ve işleyişi açısından içgüdüler ve ilkeler üzerinde duran Freud, Yapısal kişilik kuramında (Tipografik Model) daha önceden geçici bir model olan topografik kuramda ele aldığı bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı kavramlarını geliştirir. Gençtan'ın *Psikanaliz ve Sonrası* adlı kitabında da belirttiği gibi: “Bilinç: dış dünyadan ya da bedenin içinden gelen algıları fark edebilen zihin bölgesidir. Bedensel algıları, düşünce süreçlerini ve heyecanla ilgili durumları kapsar. Bilinç içeriği konuşma ya da davranışlarla çevreye iletilir.” (Gençtan, 2008: 26). Bilinç öncesi ise hafızadaki olay ve durumların bilinç düzeyine iletilmeden önceki ara noktadır. Bilinçdışı da kolaylıkla bilinç düzeyine ulaştırılmayan bastırılmış duygular, düşünceler, istekler ve fantezileri içermektedir. “Bilinçdışındaki mevcut tüm durumlar, bilinç ile tam bir zıtlık içerisindedir. Eğer bilinçdışı fanteziler çok şiddetli bir biçimde bastırılırsa, bilinçli hayat duygusal açıdan yoksullaşır.” (Cebeci, 2004: 341). Psikanalizde de terapist, hastanın bilinç dışındaki bastırılmış olduğu yaşantılarını ve duygularını bilinç düzeyine çıkararak düzenli telkinler yoluyla hastayı iyileştirmeye çalışır. Bilinçdışında mevcut yapılar çoğu kez rüyalar yoluyla varlıklarına işaret etmektedirler.

Freud, Yapısal kişilik kuramını (tipografik model), dinamik, ekonomik ve geçici olarak topografik kuramlarına da bir ölçüde bağlı kalarak 1926'da *Ego ve İd* adlı eseriyle geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Freud'un üçlü model olarak adlandırdığı modelinde insan zihnini ego, süper ego ve id olmak üzere üç parçaya ayırmaktadır. Bressler'in da belirttiği üzere:

Freud bilincin rasyonel olmayan, içgüdüsel, bilinmeyen, bilinç dışı parçasını id olarak adlandırır. Gizil arzularımızı, karanlık isteklerimizi, çok büyük korkularımızı barındıran id haz ilkesinin isteklerini yerine getirmeye çalışır. Buna ek olarak, tüm zihinsel enerjilerimizin ve psikoseksüel enerjimizin kaynağı olan libidoyu da içerisinde barındırır. Kontrol edici bir istek tarafından denetlenmeyen id, hızlı bir şekilde içgüdüsel arzuların doyurulmasını ister (Bressler, 2007: 145).

İd insanın ilkel duygularının, toplumda özgürce sergileyemeyeceği davranışların, mantık dışı isteklerin, kabul edilemeyen cinsel arzuların (ensest arzular dahil), utanç verici çocukluk deneyimlerinin baskı altına alındığı gizil bir yapıdır. Daha öncede belirtildiği üzere, id içerisindeki yapılar varlığını rüyalar ve dil süreçleriyle ortaya çıkarmaktadır. [Edebiyat eserleri, özellikle romanlar, hastanın psikoterapide yaptığı gibi duygu ve düşüncelerini anlattığı bir terapi seansının yazıya dökülmüş hali olarak kabul edilirse; çoğunlukla id içerisindeki yapıların ortaya çıkmasına uygun alan oluştururlar.] İd'in kaşısında ise, kendisiyle tamamen zıt yapıda çalışan zihnin bölümü süperego'dur. Süper ego ahlak prensibine göre hareket etmemizi sağlayan bilinç parçasıdır. İd vahşi içgüdülerin tetikleyicisi iken; süperego insanın medenileşen ve toplumun ortak ideali için yararlı davranışların yapılmasını emreden bir yapıya sahiptir. “Bu sistem, çocuğa ana-babası tarafından aktarılan ve ödül ve ceza uygulamalarıyla pekiştirilen,

---

geleneksel değerlerin ve toplum ideallerinin içsel temsilcisidir, kişiliğin vicdani ve ahlaki yönüdür." (Gençtan, 2008: 45).

(Süperego) Toplumun ve ebeveynlerin değer yargılarını temsil eder ve neyi yapıp neyi yapamayacağımız konusunda sınırlandırmalar getirir. Süperego'nun temel görevi id'in dürtülerini, özellikle de toplum kurallarına aykırı olan veya kişi için tehlike oluşturacak, saldırganlık ve cinsellik ile ilgili konuları ego aracılığıyla kontrol altına almaktır...

(Masaroğullar & Koçakgöl, 2011: 159).

Süperego'nun id ile çatışma yaşamadan çalışması durumunda, "süperego bilinç dışı suç ve korku hissi oluşturur (Bressler, 2007:146). Öz bilinç seviyesinde yer alan ego arabulucu işlevi görmektedir. Gençtan ego'nun yapı ve işlevini şu şekilde tanımlar:

Ego kişiliğin yürütme organıdır. Eyleme giden yolları denetimi altında bulundurur, çevresindeki nesnelere hangileriyle ilişki kuracağını seçer, hangi içgüdülere ne biçimde doyum sağlanması gerektiğine karar verir. Ego birçok yürütme işlevini yerine getirirken, bir yandan da idin, süperegonun ve dış dünyanın birbiriyle çatışma durumunda olan istekleri arasında bir uzlaşma yolu bulmakla yükümlüdür (Gençtan, 2008: 44).

Freud bilinç yapısını bir buzdağına benzetir. Bilinç dışı ve id bilincin en altında erişilmesi zor olan bir katmandır. İd karşısında bulunan süperego ahlaki ve toplum kurallarını yansıtarak id ile birebir bir zıtlık içerisinde yer alır. Ego ise bu iki yapı arasında arabuluculuk işlevi görür.

II. Oedipus Karmaşası

Oedipus karmaşası Freud'un benlik gelişim süreci içerisinde ortaya koyduğu en önemli kuramdır. Freud, kurama adını verirken antik Yunan trajedilerinden Sophokles'in *Kral Oedipus* adlı eserindeki olaylarla bağdaşlık kurarak kuramını bu eserle açıklar. Kuramın yapısını gösteren eseri özetlemek gerekirse: Thebes Kralı Laius tanrılar tarafından lanetlenir ve bu kehanete göre oğlu Oedipus babasını öldürerek annesiyle evlenecektir. Kehanetin sonunu getireceğinden korkan Kral Laius, Oedipus'un ayaklarını bağlatır ve çocuğun ormanda ölüme bırakılmasını emreder. Fakat ormanda bir çoban onu bulup Corinth'e götürür ve çocukları olmayan kral ve kraliçeye teslim eder. Burada büyüyen Oedipus evlatlık olduğunu öğrenir ve bir kimlik arayışı içerisinde Corinth'i terk eder ve Delphoi'ya gitmek için yola çıkar. Yolda bir

kavga sırasında, esas kimliğini bilmeden babasını öldürür. Thebai kentine büyük sıkıntılar veren Sphenx adlı canavarın sorusunu bilerek onun intihar etmesini sağlayan Oedipus bir kurtarıcı olarak görülür ve Thebai kralı olur ve yine gerçek kimliğini bilmeden annesi olan Kraliçe İokasta ile evlenir. Birkaç yıl sonra Thebai’de veba salgını yaşanır. Kör kâhin Teiresias, Thebai’de ki lanetin kaynağının Oedipus olduğunu, babasının katili annesinin kocası olduğunu ifade eder. Oyunun sonunda İokasta bir zamanlar ayağı bağlı olarak ormana bırakılan ve halihazırda kocası olan Oedipus’un kendi oğlu olduğunu anlar ve intihar eder. Kehanetin gerçekleştiğini öğrenen Oedipus ise İokasta’nın elbisesinin üstündeki iğne ile gözlerini oyarak kendini cezalandırır. “Freud, mitleri hem psikolojik veri ve bilgi kaynağı hem de psikolojik bilgilerin tarihsel bir doğrulaması olarak ele alır. Bunun en belirgin örneği Oedipus kompleksi’dir (Ege, 2005: 129). Bu açıdan bakıldığında benlik oluşturma sürecine olan çocuk için aile bireylerinin rolü sembolik ve psikolojik bağlamda oldukça önemlidir. Trajedideki baba Laius ve anne İokasta karakterlerinin davranışlarını kuramı açısından yorumlayan Freud *The Interpretation of Dreams* (1899) adlı kitabında çocukluk dönemi nevrozlarında ebeveynlerin rolünü şöyle açıklar:

“Oldukça geniş çaplı olan deneyimimde, daha sonra psiko-nevrotik olan zihinsel yaşamlarındaki ana rol, ebeveynleri tarafından oynanır. Bir ebeveyne âşık olmak ve diğerinden nefret etmek, o zamanda oluşan ve sonraki nevrozun semptomlarını belirlemede çok önemli olan ruhsal dürtüler silsilesinin ana bileşenleri arasındadır.” (Freud, 2010: 278).

Güncel Masarogulları - Muhammet Koçakgöl *Psikoloji Sözlüğü*’nde Ödipal kompleks olarak Türkçeleştirilen Oedipus karmaşası şu şekilde tanımlanmıştır:

Psikanalizde çocukların fallik dönemde ebeveynlerine karşı sevgi ve düşmanca duygular beslemesi. Bu dönemde çocuk karşı cinsteki ebeveynine karşı ensest duygular beslerken aynı cinsteki ebeveynine karşı düşmanca duygular besler. Çocuk gizil evreye girdiği zaman Ödipal kompleks ortadan kalkar (Marasogulları & Koçakgöl, 2011: 129).

Freud’a göre psikolojik ve cinsel gelişim beş dönem içerisinde tamamlanmaktadır. Her bir dönem diğerini etkilemektedir. Oedipus karmaşası fallik dönemde ortaya çıkmaktadır. “Fallik dönem: Cinsel bölgelerin uyarılmasından heyecan duyma ve cinselliğe karşı aşırı ilgi biçiminde belirlenen davranışlarla belirlenen bu dönem üçüncü yaşın sonuna doğru başlar ve yaklaşık olarak beşinci yaşının bitiminde son bulur.” (Gençtan, 2008: 36). İlk doğduğu zamandan beri tüm ihtiyaçları annesi tarafından giderilen çocuk annesiyle kendini bir bütün olarak görmesine rağmen; anal ve oral dönemleri geçirmiş çocuk kendisini annesinin dışında bir varlık olarak görmeye başlamıştır. Gençtan’ın da belirttiği üzere erojen bölgeleri uyarılmış

olan çocuk "fallik dönemde libido, çocuğun kendi bedeni dışında bir objede doyum arar." (37). Erkek çocuk babasını annesine ile yeniden birleşme güdüsüne karşı bir engel olarak görmektedir. Baba otoriteyi simgeler ve kendisi ile yarışan bir nitelik sergilemektedir. Maraşoğulları ve Gençtan'ın da vurguladıkları üzere erkek çocuk hem cinsi olan babasına düşmanca tavırlar sergileme üzerine bir içgüdü ve davranış geliştirirken, anneye karşı duygusal ve cinsel bağlanma hazzını sürdürmektedir. "Fallik dönemde ana-baba ve çocuk ilişkilerindeki aksaklıklar ileriki yaşamın nevrotik belirtilerine temel oluşturur" (37).

Geçtan, Freud'un Oedipus karmaşasının erkek çocuk ve kız çocuktaki farklı cinsel karmaşalara yol açtığını fakat bu karmaşaları "anatomik yapıların farklı olmasıyla" açıklamıştır (37). Her iki cinsteki temel arzu objesi olarak görülen ve temelde eş yapılı olarak çocuğun karşı cinsteki ebeveynine karşı duyduğu bu enest ilişki belirsizliği:

Ona [Freud] göre, erkek çocuğun annesine yönelik cinsel dürtüleri hadım edilme korkuları nedeniyle sona erer. Kızlarda ise bunun karşıtı bir durum söz konusudur ve Oedipus kompleksi, hadım edilme kompleksinin bir sonucu olarak gelişir. Erkeklerden farklı olarak kız çocuk esasen hadımdır ve penisten yoksun olmanın düş kırıklığı içinde, sevgi beklentilerini bu organa sahip olan babasına yöneltir. Erkek çocuklarda sevgi objesiyle ilişki, kız çocuklarınkinden daha az karmaşık bir biçimde gelişir. Çünkü erkek çocuğun ilk sevgi objesi olan anne, Oidipal dönemde yerini korur. Buna karşılık kız çocuklarda ilk sevgi objesi olan annenin yerini, fallik dönemde baba alır. Oidipal dönem başladığında, erkek çocuk annesine sevgili gibi davranmaya başlar; ona dokunmak ya da onunla yatmak isteyebilir, evlenme önerisinde bulunabilir, babasının yerine geçme girişimlerinde bulunabilir, annesinin çıplak bedenini görmek için fırsat arayabilir ve onun ilgisini kardeşleriyle paylaşmaktan hoşlanmaz (Gençtan, 2008: 37).

Kız çocukları ise bu dönemde "penis kıskançlığı" adı verilen psikoseksüel gelişim aşaması içerisindedir ve bu durumun anneden kaynaklandığını düşünerek annelerini bir anlamda suçlarlar ve libidolarını babaya yönlendirirler. "Annenin ojesini, dudak boyasını sürüp; takı, elbise ve ayakkabılarını giyerek ortaya çıkar ve özellikle babasına görünmeye çalışır. Bu davranışta hem anneye benzeme hem babanın beğenisini kazanma isteği gizlidir. Anneyle babayı bir arada görünce, hemen aralarına girip konuşmalarını keser, babanın kucağına oturur ve kendisiyle konuşmasını ister." (Gökdağ, 2002: 105).

III. Ian Mcewan ve Roman

Ian Mcewan, 1948'de İngiltere'nin Aldershot bölgesinde doğmuştur. Çocukluğunun büyük bir kısmını babasının asker olmasından dolayı Afrika ve Uzak Doğuda geçirmiştir. Sussex Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden lisans derecesini alan yazar, yüksek

lisans eğitimini de East Anglia Üniversitesi'nde tamamlamıştır. "East Anglia Üniversitesi'nde Malcom Bradbury'nin ünlü yaratıcı yazma sınıfının ilk öğrencilerinden olmuştur ve hikâyeleri 1970'lerin ilk yıllarında dergilerde basılmaya başlamıştır." (Rennison,2005: 87). Ayrıca bir hikâye yazarı da olan Mcewan'ın *First Love Last Rites* (1975) adlı eseri 1976'da Somerset Maugham Ödülü'nü kazanmıştır. 1987 yılında *The Child in Time* adlı romanı ile Whitbread Ödülü'nü almıştır. Ian Mcewan, 2000'de "İngiliz Şövalyelik Ödülüne" layık görülmüş ve kendisine İngiliz Edebiyatı öğretmekte olduğu University College tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir.

Ian Mcewan'ın kurmaca dünyası, edebiyat eğitimi almış olmasının da büyük bir etkisiyle oldukça zenginleşmiştir. Bu yüzden eserlerinde sade bir dil kullanımından zaman zaman uzaklaşır. Yazar, özellikle romanlarında insan ilişkileri ve özellikle kadın erkek ilişkilerinin karmaşık yapısını sorgular. Mcewan'ın romanları kendi ailesinden de izler taşımaktadır. Öyle ki, *Beton Bahçe'de* ki anne ve baba karakterlerine benzer şekilde kendi "babasını "yakışıklı" ve "baskın", annesini ise "oldukça kibar" ve ve "mazlum" bir kadın olarak tasvir etmiştir." (Malcom içinde Hamilton, 2001: 1). *Beton Bahçe ve Kefaret* (Atonement) adlı romanları özellikle aile içi bağlarını, hafıza ve yanlış algılama durumunu tasvir eder. Yarattığı karakterler ve romanlarının yapısı içerisindeki eylemleri okuru rahatsız etmekle kalmaz aynı zamanda şüphelendirir. Eserlerinde anlatıcının önemli bir rolü vardır. Her şeyi bilen anlatıcı yerine birinci tekil şahıs anlatıcı ile roman içerisinde olayları tasvir eden Mcewan, okurun esere yaklaşımı bağlamında bir tekinsizlik oluşturmayı amaçlar. Mcewan İngiliz toplumunun kapalı kalmış yapılarını gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktadır. *Beton Bahçe* adlı romanında çocukluk masumiyetinin yapısını sorgulayan yazar; *Kefaret* romanında ise hem aşkı hem de savaşı tasvir ederken utanç ve günahları hoş görme düşüncesinin zorluğunu zıtlıklarla yansıtarak okuru mantık ve duygu ikilemine sokarak son sözü yine okura bırakmaktadır.

IV. *Beton Bahçe*

Beton Bahçe (The Cement Garden) (1978) Ian Mcewan'ın üçüncü romanıdır. Eser, ergenlik çağına yeni adım atmış olan ana karakter Jack ve kardeşlerinin aile içerisinde başından geçen olayları anlatır. Jack'in ailesi tamamen toplumdan ve akrabalık bağlarından uzaktır. Ergenlik çağı cinsel arzularını ve fantezilerini yeni geliştirmekte olan Jack, okul arkadaşlığından ve sosyal hayattan soyutlanmıştır. Zamanının çoğunu kendini tatmin ederek ve bir bilim kurgu romanı okuyarak geçirir. Oldukça hırçın ve kurallara uymayı reddeden kişilik özellikleri gösteren Jack'in iletişim kurduğu insanlar yalnızca annesi, babası ve kardeşleridir. Jack, Julie, Sally ve Tom arasındaki bağ normalden oldukça uzaktır. İlk bakışta kendilerine olağan dışı gelmemesine rağmen; oynadıkları oyunlar cinsel öğeler içerir, bu da anormal cinsel davranışların temelini oluşturur.

Jack'in babası aile içerisinde pek sevilmeyen ve korku duyulan bir karakterdir. Eşi ile çoğu kez bir tartışma hali içerisinde. Çocuklarına karşı yaptığı şakalar onları mutlu etmez, aksine huzurlarını bozar. Ailenin en küçük bireyi olan Tom'a karşı sert bir tutum sergileyerek onu sürekli azarlar. Çocuklar babalarının, annelerinden daha fazla ilgi görmek için hırsını Tom'dan çıkardığını düşünmektedirler. Evin bahçesini düzeltmek için çalışırken, bir kalp krizi sonucu ölümünden sonra ailedeki düzen de yavaş yavaş değişir. Jack'in kız kardeşlerine karşı duyduğu cinsel arzu ve merakı, annesine karşı bir baba gibi sahiplenme ve koruma duygusu eşliğinde yaşadığı görülür. Anne, ailedeki yönetimi kısa bir süreliğine devam ettirir ve eşinin ölümünden sonra kendi tedavisini yarıda bırakır. Annesi, Julie ve Jack'ten kendisinden sonra ailedeki düzeni devam ettirmelerini ister, aksi takdirde insanların eve gelip düzeni bozacaklarını, Tom ve Sally'nin evlatlık olarak alınabileceğini ve birbirlerini tekrar göremeyeceklerini dile getirir. Annelerini ölü bulduktan sonra çocuklar ne yapacaklarını bilemezler. Normal bireyler gibi yas tutacakları ve üzülecekleri halde annelerini hareketsiz bir konumda, ölü halde bulmak Julie ve Jack için komik bir durumdur. Ayrıca bu ölüm olayını başkalarının duymasını istemedikleri için, babasının daha önce bahçe düzenlemesinde kullanmak üzere almış olduğu çimentoyu da kullanarak evin bodrumuna annelerini gömerler. Aile yönetimi de bu noktada çocukların eline geçer. En büyük kardeş olan Julie tamamen olmasa da aile içerisinde anne rolü üstlenmiştir. Ailedeki sosyal düzene uymayı çoğu kez reddeden ve asi davranışlar gösteren Jack, baba rolünü tam anlamıyla üstlenemez. Jack ablası Julie ve kız kardeşi Sally'e karşı cinsel hazlar duyar ve kendini onları hayal ederek tatmin eder. Annesi ve babası ölen Jack'in erkek kardeşi Tom'da okulda başka bir öğrenciden şiddete maruz kalması üzerine, kızların dayak yemediğini iddia ederek cinsel bozukluk yaşar, kız olmak ister ve o da kız elbiseleri giyer. Zaman zaman sorunlar çıksa da Sally ve küçük Tom hariç çocuklar anne ve babanın yokluğuna alışırlar ve bu olaydan kimseye bahsetmezler.

Aile içerisine kimseyi kabul etmeyen çocukların devam ettirmeye çalıştıkları düzen, genç ve güzel bir kız olan abla Julie'nin bilardo oyuncusu olan erkek arkadaşı Derek'i eve davet etmesiyle bozulmaya başlar. Jack ablasını cinsel olarak erkek arkadaşı Derek'ten kıskanır. Jack, aile içerisine dışarıdan giren bir yabancı otoriteyi eline almasına ve onları yönlendirmeye çalışmasına sinirlenir. Evin bodrumunda betona gömülü olan Annenin cesedi kokmaya başlar ve Derek bundan şüphelenir. Çocuklar bu durumu ilk başta lağımdan gelen koku diye inkâr ederler. Daha sonra Derek'in bodruma inip betona gömülmüş cesedi fark etmesiyle bu durumu Jack'in köpeğinin cesedi olduğunu iddia ederek yalanlamaya çalışırlar.

En küçük kardeş Tom, kız elbiseleri giyerek sokakta oynamaktadır. Sally annesinin ölümü sebebiyle depresyondan çıkamayarak bu sıkıntısını günlüğüne aktarmakta, Julie ve Jack ise cinsel olarak birbirlerine yakınlık hissetmektedir. Romanın sonunda Julie ve Jack cinsel birleşme yaşarlar ve Derek tüm bu olaylara şahit olur. Bunun üzerine Derek intikam almak

üzere, annenin gömülü olduğu betonu parçalar ve bu durumu polise haber verir. Roman çocukların sakladıkları bu sırrın ortaya çıkmasıyla sona erer.

V. Ian Mcewan'ın *Beton Bahçe* Romanının Psikanalitik İncelemesi

Ian Mcewan'ın *Beton Bahçe* romanı, ergenlik dönemi cinsel gelişimini sıkıntılı bir şekilde geçiren, sosyal olarak izole olmuş bir ailede kardeşlerin çapraşık ve son derece rahatsız edici davranışlara dayalı ilişkiler yaşadığı bir eserdir. Mcewan, akrabalık ve aile bağlarının giderek yozlaştığı bir dönemde, anne ve baba otoritesinin yoksunluğu ve bireyciliğin popüler olduğu İngiliz toplumunda çocukların ve gençlerin başına gelecek olumsuz ve trajik durumların tasvirini okuru rahatsız edecek derecede açık ve usta bir şekilde yapmaktadır. Eser bu bakımdan Freud'un psikanaliz kuramı ve çocuk gelişiminde ailenin önemi açısından dikkat çekici özellikler barındırmaktadır. İngiliz toplumu içerisinde artan fakat insanların duymaktan bile öğrenecekleri çapraşık ilişkiler sorununu tüm açıklığıyla gözler önüne sermektedir.

Jack, ergenlik çağına yeni adım atmış ve cinsel duygu ve hazlarını uç noktalarda yaşamaktadır. Freud'a göre fallik dönem muhtemelen beş yaşında, babanın "hadım etme" düşüncesi ile sona ermektedir. Fakat Jack karakterinin cinsel ve psikoseksüel gelişiminde aksaklıklar bulunmaktadır. Bu aksaklıklar sonucu sağlıklı davranışlar içerisinde değildir. Erkek çocuğunun fallik dönemde geçirmiş olduğu Oedipus karmaşasının, Jack karakterinde hala aktif ve geçirilememiş olduğu göze çarpmaktadır. Yazar karakterin ilk cümlesindeki baba-oğul rekabetinin durumunu romanın giriş kısmında vermektedir.

Babamı ben öldürmedim, ama işini kolaylaştırdığımı hissettim zaman zaman. Kendi fiziksel gelişimimde bir dönüm noktasıyla aynı zaman rastlaması dışında, babamın ölümü sonradan olanların yanında önemsizdi. Ölümünden sonraki hafta kız kardeşlerimle babam hakkında konuştuk; ambulansçılar onu kıpkırmızı bir battaniyeye sarıp götürdüklerinde Sue ağladı tabii. Sarımsı elleri ve yüzü olan, çelimsiz, sinirli ve takıntılı bir adamdı babamız. Burada onun küçük ölüm hikâyesinden söz etmemin nedeni sadece, kız kardeşlerimle benim nasıl bu kadar çok çimentomuz olduğunu anlatmak (McEwan, 2010: 7).

Jack, sınırlanmış aile yapısı içerisinde ailenin tüm kadın bireylerine karşı babası ile bir mücadele içerisinde. Babası ile kurduğu ilişki oldukça katı ve sınırlıdır. İlk olarak libidosunu bir sevgi ve ideal belirtisi olmak üzere annesine yönlendiren Jack'in romanda anlatıcı rol üstlenmesi okuru Jack'in babasının tasviri hakkında bir şüpheye iter. Fallik dönemin tam olarak geçirilememesinin sebebi ise aile içerisinde baba figürünün her ne kadar sert bir mizaca sahip olsa da tüm kontrolü eline alamaması ve kendisinin sahip olduğu (dişi) eşine rakipleri ortadan kaldıracak hadım etme (kastrasyon) korkusunu Jack'in yaşayamamasıdır. Ailedeki iki erkek çocuktan Jack babası ile mücadele içerisine girebilecek ve onun sözlerini dinlemeyecek kadar

büyümüş ve cesaretli olması sorunlara yol açacaktır. Jack ile karşılaştırıldığında tam olarak dört yaşında olan, anal dönemden yeni çıkmış fakat annesinin sürekli şefkatini ve ilgisini isteyen Tom, fallik dönem içerisinde yer almaktadır. Ailenin babası, otoritesinin yansımaları azarlama ve gurur kırma yoluyla göstermektedir. Tom aile içerisinde diğer kardeşlere baskın olarak hem babasından hem de annesini Jack'ten daha fazla kıskanmaktadır. Onunla sürekli birlikte olmak ister. Baba Tom için otoriteyi temsil etmekte ve annesi ile birlikte olmasında Tom için engel oluşturmaktadır. Kastrasyon edebiyat eserlerinde, özellikle romanda mecazi olarak kullanılır. Babanın kastrasyon tehdidi, azarlama ve çocuklara kaşı yaptığı yersiz şakalar yoluyla kendini belli etmektedir. Özellikle anne-erkek çocuk ilişkisinde, ilişkiye ket vurma amaçlı saldırganlık eserde fiziki şiddet olarak yer almaz. Sözel şiddet eğilimli tehdit ve direktifler yer almaktadır.

Julie geçenlerde bana babamın artık yarı hasta olduğunu, annemin ilgisi için Tom'la yarışmaması gerektiğini söylemişti. Bu tuhaf bir düşünceydi; uzun süre bunu düşündüm. Ne kadar basit, ne kadar tuhaf: küçük bir oğlanla büyük bir adamın yarışması. Sonra Juli'ye kimin kazanacağını sordum; hiç tereddütsüz, "Tabii ki Tom, babam da hırsını ondan çıkaracak," demişti. Babam Tom'a karşı katıydı, her zaman iğneleyici bir şekilde üstüne giderdi. Annemi Tom'a karşı kullanırdı, tıpkı piposunu anneme karşı kullandığı gibi. "Annenle öyle konuşma," ya da "Annen seninle konuşurken düzgün otur" derdi (McEwan, 2010: 11).

Oedipus karması içerisinde, çocuk babanın yerini almak istemektedir. Jack babasının tasvirini yaparken onun zayıf ve solgun olarak betimleyerek otoritesini sarsmak ister. Bununla birlikte, bahçe düzenlemesi işlerinde babasına yardım etmekten kaçınır. Onun zor durumda kalması Jack'in sadistik hazlar duymasına sebep olmaktadır. Otoritenin zayıflaması Jack için anneye ve diğer kız kardeşlere ulaşma aşamasında engel olarak görülen babanın da güç kaybının işaretidir. Jack babasının zayıf duruma düşmesinden dolayı duyduğu hazzı şöyle dile getirir:

İlk kalp krizinden sonra bahçede çalışmayı tamamen bıraktı. Parke taşların arasındaki çatlaklardan otlar fıskırırdı, taşlık bahçe çöktü ve küçük havuz kurudu. Dans eden Pan heykeli yana devrilip ikiye ayrıldı ve hiçbir şey söylenmedi. Bu dağılmaya Julie'yle benim sebep olmamız olasılığı içimi korku ve zevkle dolduruyordu (14).

Jack'in babasının kalp krizi geçirmesi onu Oedipus karması içerisinde, iki büyük çıkmaza yöneltir. Birincisi babanın ortadan kalkmasından dolayı ortaya çıkacak özgürlük alanındaki hareket niteliğinden doğan zevk; ikincisi de yine babanın gerilemesi ve çöküşü sonucu babanın yerini almaya çalışan Jack'in fiziksel ve ruhsal gücünün bu rolü taşıyacak nitelikte olup olmadığıdır. Jack'in babasına karşı duyduğu nefret sembolik olarak babasının fallusuna karşı geliştirdiği olumsuz tutum ve yarışma halinde göze çarpmaktadır. Jack'in babası sıklıkla bir pipo kullanır. Buradaki pipo mecazi anlamda bir phallus (erkek cinsel organı)

simgesi olarak görülür. Baba ile erkek çocuk arasındaki mücadelede phallus bir tehdit aracı olarak işlev görmektedir. Jack babasının ağzındaki pipoyu şöyle yorumlar:

Ama o şeyi[pipo] ağzından çıkarıp, haznesinden kavrayarak, siyah sapını anneme doğru tuttuğunda ne kadar da kendini beğenmiş ve budala görünüyordu. Annem daha da kızdı, sesi hiddetten boğuldu. Julie, Sue ve ben, yukarı Jule'nin odasına sıvışıp kapıyı kapadık. Annemin sesinin iniş çıkışları aşağıdan bize ulaşıyordu, ama sözler kayıptı (McEwan, 2010: 9).

Freud'un küçük Hans vakası ile romandaki ana karakter Jack'in durumuyla benzerlik göstermektedir. Hans üç yaşındayken phallus'una karşı aşırı bir ilgi ve merak göstermiştir. Annesinin Hans'ın bu aşırı ilgisi ve merakına karşılık doktor çağırıp üreme organını kestirme tehdidi Hans için bir kastrasyon korkusu yaratmıştır. Romanda Jack karakteri de bu korkuyu benzer şekilde yaşamıştır. Jack sıklıkla kendini tatmin etmektedir. Annenin Jack'i pahallus ve masturbasyon karşısındaki uyarısı şu şekilde verilir:

“Evet, şu haline bak,” dedi daha yumuşak bir sesle. “Sabahları kalkamıyorsun, bütün gün yorgunsun, bir anın bir anına uymuyor, yıkanmıyorsun, kıyafetlerini değiştirmiyorsun, kardeşlerine ve bana karşı kabasın. Ve ikimiz de bunun neden olduğunu biliyoruz. Her defasında...” Sessizleşti ve bana bakmaktan çok kucağındaki ellerine gözlerini dikti.” Her... onu yaptığında, yerine koymak için bir litre kan gerekiyor.” (McEwan, 2010: 27).

Jack'in annesinin uyarısıyla Hans'ın annesinin uyarısı benzer niteliktedir ve ikisi de kastrasyon tehdidi olarak algılanmıştır. Jack bu konuyu tam olarak ciddiyetle kavramayıp kendisini tatmin etmeye devam etse de annesinin ölümünden sonra mutfakta gördüğü bir litre süt ile bir litre kanı özdeşleştirmiş ve süt içmekten çekinir hale gelmiştir. Anne, baba ve Jack Oedipus karmaşasında üçlü mekanizmayı oluşturmaktadırlar. Oedipus karmaşası kastrasyon tehdidinin algılanıp baba otoritesinin kabulü ile sona ermektedir. Fakat hem Freud'un incelemiş olduğu küçük Hans vakası hem de *Beton Bahçe* romanının ana karakteri Jack kastrasyon tehditlerini babalarıyla birlikte annelerinin de sözel tehditleriyle beraber olarak algılamışlardır. Jack cinsel enerjisi olan libidoyu annesi üzerinde devam etmekte ısrarcı davranmaktadır. Jack annesini diğer kardeşleri ile paylaşamaz ve onu kendi sevgilisi haline getirmeye çalışmaktadır.

Babam ve iki kız kardeşim evde yokken onu tekeline almak için eve geldiğimi biliyordu. Belki de gün içinde evde yanında birinin olmasına memnun olmuştu. Öğleden sonra geç saate kadar orada yatıp, işini yaparken onu seyrettim; evin başka bir tarafındayken de dikkatle dinledim. Onun bağımsız varlığının açık gerçekçiliği beni çarpmıştı. Ben okuldayken bile devam ediyordu. Yaptığı şeyler bunlardı. Herkes devam ediyordu. O zaman bu kavrayış unutulmaz ama acımasızdı.

Şimdiyse masadan yumurta kabuklarını çöp kutusuna almak için öne eğilmesini seyrederken aynı farkına varış, bana dayanılmaz bir şekilde hem hüzün hem de tehdit duygusu verdi (22).

Jack, annesi hakkında hüzün ve tehdidi aynı anda yaşamaktadır. Annesine sahip olamayacağını bilincine varan Jack, babasının otoriter tavrını hasta olsa bile bırakamayacağını anlar. Babasının hırçın ve zorlu davranışlarını Jack edinmeye başlar. Babasına karşı çıktığını ve ona benzemediğini düşünse de Jack, babasının sert tutumlarıyla özdeşleşmiştir. Oedipus karmaşasını atlattıktan sonra bir nedeni de babasının ölümünden sonra annesinin de sağlığının bozulması ve ölmesidir. Annesinin ölümünü baskılamak için Jack ve Julie, onu evin bodrumundaki betona gömmüşlerdir. Betona gömmek sembolik bir anlam taşımaktadır çünkü beton sert olmasına rağmen; çocuklar cesedi toprağa gömmemişler, bir tahta kutuda muhafaza ederek sadece üzerini beton ile kaplamışlardır. Annenin ölümünü bilinçdışına göndermeye çalışan Jack ve Julie eve bir yabancı, erkek arkadaşı Derek'in gelmesiyle sadece baba otoritesinin bilinç düzeyine çıkmasını sağlamaz aynı zamanda Jack'in annesi hakkındaki cinsel sahiplenme düşüncesini de yeniden canlandırır. Bilinç düzeyine ulaşan anneye/babaya cinsel sahiplenme hem Jack hem de Julie için geçerlidir. Ebeveynlerin ölümü ile çocuklar, ailede anne ve baba figürleriyle özdeşleşmeye çalışmaktadırlar. Jack babasının hırçınlığı ve fiziksel gücün temsilcisi olmaya çalışırken; Julie ise tamamiyle annesi kadar olmasa da ailedeki çocuklarla ilgilenen ve temizlik işlerini üzerine alan bir rol üstlenmiştir.

Jack'in zihni Freud'un ego, süperego ve id kuramlarına göre yorumlanabilir. İd, Jack'ten annesiyle beraber olmak için babasını alt etmesini istemektedir. Bunu bir kez babasının yaptığı şakalara karşılık olarak kırıcı bir şaka yaparak sözel olarak başarmıştır. Babasının özenerek çalıştığı bahçedeki çiçeklere atıfta bulunarak ironik bir şekilde: "Bugün bahçede beni şok eden bir şey gördüm," dedim. "Aa," dedi Julie. "Neydi?" "Bir çiçek." (McEwan,2010: 13) diyerek babasının bahçesindeki laleleri çiçek yerine koymaz ve onu eleştirerek otoritesini sarsmaya çalışmıştır. İd aynı zamanda Jack'in hırçın olmasını, babanın koyduğu kurallara karşı saldırıda bulunmasını ya da eylemsiz kalmasını ister. Ebeveynlerinin ölümünden sonra ise id Jack'i daha fazla hırçın olmaya, yıkanmamaya, kendini sürekli tatmin etmeye ve ablası ile cinsel ilişkiye girmesi için zorlamaktadır. "Süperego" Jack'in haz ilkesine göre çalışan primitif dürtülerine Julie'inin ablası olduğu, kirli olmanın ve kokmanın güzel bir şey olmadığı ve hırçınlığın yarar getirmediği telkinlerine ulaştırır. Bir başka deyişle, Jack'in ilkel cinsellik dürtüsü ile ahlak anlayışı çatışma içerisindedir.

Ego bu çatışma süreci içerisinde, Julie'nin erkek arkadaşı Derek'in de aile içerisine girmesiyle çatışmayı muhafaza eder. Haz ilkesine bağlı kalan ego ise Jack'in Julie'nin onu beğenmesi için temizlenmesi ve sakin huylu bir kişi olması gerektiğini telkin eder. Jack ego direktifleri doğrultusunda hareket etmeye başlar. "Öğleden sonraları uzun banyolar yapıyor ve

su soğuyana kadar hiçbir şey düşünmeden tamamen hareketsiz yatıyordum. Tırnaklarımı kestim, saçımı yıkadım ve temiz kıyafetler buldum.” (McEwan, 2010: 101). Onun bu davranışında ki etmenlerden biri de evin içerisinde annesinin cesedinden yayılan kokudur. Bu koku Jack’in korkularını ve karmaşasını yeniden canlandırır ve sembolik olarak yine kendini bir çatışmanın içerisinde bulmaktadır. Jack, ego ve süperego isteklerine karşı çıkararak id’in göstermiş olduğu doğrultuda kız kardeşi ile cinsel birleşim yaşar. Oedipus karmaşasında annesi ile birlikte olamayan Jack, karmaşayı olumsuz bir yönde bitiren bir eylemde bulunur. Julie ile cinsel ilişkiye giren Jack, Oedipus karmaşasını ensest bir birliktelikle atlatır. Oedipus karmaşasının geçirilmesinde yaşanan aksaklıklar, Jack karakterini roman boyunca hastalık derecesinde kendini elle tatmin etme, ensest, rötgencilik gibi olumsuz psikotik rahatsızlıklara yol açtığı görülmektedir.

VI. Rüya Analizi ve Jack

Duane P. Shultz ve Sydney E. Shultz’un *Modern Psikoloji Tarihi* adlı eserinde belirttiği üzere: “Çalışma sürecinde Freud bir hastasının rüyalarının, önemli duygusal materyallerin kaynağı olarak oldukça zengin olduğunu keşfetti. Rüyalar çoğunlukla bir rahatsızlığın altında yatan sebepleri hakkında değerli ipuçları içeriyordu. Freud “[...] bir rüyadaki olayların tamamen anlamdan yoksun olamayacağını düşünmüştü.” (Shultz&Shultz,2001:592). “Freud’a göre, tıpkı nevrotik bulgular gibi, rüyalar da temel bilinçsiz dürtülerle, yan bilinçli dürtüler arasındaki bir çatışmanın ve bütünleşmenin sonucu olarak ortaya çıkar. Rüyaların incelenerek öğelerine ayrılmasıyla da bireylerin bilinmeyen bilinçsiz yanları anlaşılabilir.” (Ege,2005:125-126) Freud *Rüyalarda Sembolizm* adlı yazısında erkeklik sembollerini genel anlamda şu şekilde açıklamaya çalışmaktadır:

...erkek örgenleri rüyalarda ...çeşitli yollardan sembolik olarak temsil edilir. Her şeyden önce bir bütün olarak erkeklik örgenleri için 3 sayısı sembolik bir anlam taşır. Cinsel örgenlerden her iki cins için de daha ilginç bileşen olan erkek organı rüyalarda her şeyden önce biçimsel olarak benzeyen şeylerle- sopa, şemiyse, direk, ağaç, vb. gibi uzun ve yukarı kalkık şeyle- ayrıca bedene girme ve yaralama gibi ortak bir özelliğe sahip nesnelere-her türden keskin, kesici silah, bıçak, kama, kılıç, mızrak gibi aletlerin yanı sıra tüfek, tabanca gibi ateşli silahlar (biçim itibariyle özellikle uygundur) temsil edilir (Freud, 2007: 182-183).

Beton Bahçe romanı içerisindeki ana karakter Jack’in en önemli rüyası annesi, babası ve tanımadığı bir kızın da bulunduğu rüyadır. Rüya Jack’in zihninde annesi ile Julie’nin yer değiştirmesine ışık tutacak simge ve anlamlar yüklüdür. Jack rüyasını tam olarak anımsar ve bu rüyayı anne ve babasını kaybettikten sonra görmüştür. Süperego’nun karşı çıktığı ve id’de

baskılanan fakat ego tarafından bilinç düzeyine çıkarılan, cinsel anlamlar yüklü bu rüya Jack'in bilinç dışının yansımasıdır.

Neden bu kadar uykuya ihtiyacım olduğunu düşündüm. Çok sıcak bir öğleden sonra kalabalık bir plaj gördüm. Eve gitme vaktiydi. Annemle babam ilerimde, şezlonglar ve bir deste havlu taşıyarak yürüyordu. Onlara yetişemiyordum. Büyük yuvarlak çakıl taşları ayağımı acıtiyordu. Elimde ucunda bir rüzgâr gülü olan bir sopa vardı. Ağlıyordum, çünkü yorgundum ve beni taşımalarını istiyordum. Annemle babam beni beklemek için durdular, ama ben birkaç adım gerilerindeyken dönüp devam ettiler. Ağlayışım uzun bir feryada dönüştü ve diğer çocuklar yaptıkları şeyi kesip bana baktılar. Rüzgâr gülünü bıraktım, onu birisi alıp bana uzatınca başımı sallayarak reddettiler ve daha da yüksek sesle feryat ettim. Annem şezlongunu babama verdi, bana doğru yürüdü. Beni kucağına aldığı anda kendimi omzunun üzerinden rüzgâr gülümü tutan ve bana bakan bir kıza bakarken buldum. Esinti parlak yelkenleri döndürdü ve ben onu ölesiye geri istedim, ama kız çoktan arkamızda uzakta kalmıştı; artık kaldırımdaydık ve annemin yürüyüşü ritmikti. Kendi kendime ağlamaya devam ettim, ama annem duymuş gibi görünmedi (McEwan, 2010: 119).

Jack'in elindeki "ucunda rüzgâr gülü olan bir sopa" Freud bakış açısı ile hem değişkenliğin hem de erkek cinsel organının sembolüdür. Ayrıca rüzgâr gülünün uçtaki dönen kısmı da kişinin kararsızlığını simgelemektedir. Jack'in ayağını acıtan çakıl taşları babanın koymuş olduğu engeller anlamına gelmektedir. Şezlong ise yatağı simgelemektedir. Jack'in annesi yatağı babasına vermektedir. Annesinin Jack'i duymazdan gelip babasına doğru yönelmesi, Jack'in annesi ile kavuşamayacağı anlamına gelir. Rüzgâr gülünü tutan ve Jack'e bakan kız ise kız kardeşi Julie'ye işaret etmektedir. Jack'in rüyasındaki sembolik etmenlerden artık onun annesine ulaşmasının imkânsızlığına işaret edilerek, onun yerini alabilecek kişi olan Julie'nin dolaylı olarak tasviri verilmektedir. "Ucunda rüzgâr gülü olan sopa" artık Julie'nin elindedir. Rüyanın nihai anlamı Jack'in annesinin yerine ulaşabileceği tek dişi varlığın kız kardeşi olduğudur.

Oedipus karmaşası ve rüya analizinin yanı sıra eserdeki karakterlerin, özellikle ana karakter Jack ve kız kardeşi Julie'nin ilişkileri bağlamında belirli ego savunma mekanizmalarına bağlı olarak hareket ettikleri görülmektedir. Ego savunma mekanizmalarından roman boyunca en belirgin izlenebilenler arasında: baskı, bastırma, yadsıma, mantık bulma, yüceltme, yansıtma ve özdeşleşme sayılabilir. Bu mekanizmalar Julie ve Jack'in annelerinin ölümünü kabullenmeleri, cinsiyet rolleri benimsemedeki zorluklar ve çapraşık cinsel ilişki bağlamında karakterlerin tutum ve davranışlarını algılamamızda yardımcı olmaktadır.

VII. Ego Savunma Mekanizmaları

“Baskı en temel savunma mekanizmalarından biridir çünkü diğer mekanizmalarının içerisinde de mevcuttur. Baskılanmış düşünceler bilince yalnızca anksiyete oluşturmayacak kadar iyi gizlendiklerinde girebilirler. Değişiklik geçirmiş baskılanan düşünceler, rüyalarda, mizahta, fiziksel semptomlarda, serbest durumlarda ve dil sürçmelerinde ortaya çıkmaktadır.” (Hergenhahn, 2009: 533). İçgüdüsel insanın isteği dışında “bilinçdışı” tutulmasına ve bilince çıkmalarının önlenmesine baskı (repression), uygun görülmeyen istek ve anılar bilinçten uzaklaştırma mekanizmasına ise bastırma (suppression) denir (Gençtan, 2008: 74 -75).

Jack’in kız kardeşlerine karşı cinsel bir meral duyması, küçükken doktorculuk oynadıkları zamandan beri devam etmektedir. Annesi ve babası öldükten sonra Jack tekrar doktor olup Sue’yu muayene etmek ve cinsel hazza ulaşmak ister fakat Sue utanç verici olarak kabul ettiği bu oyuna bilinç dışında bastırılmıştır. Oyunu hatırlamadığını iddia eder ve gerekçe olarak da çok küçükken oynadıklarını söyler. Tekrar cinsel nitelikli olduğunu düşündüğü bu oyunu oynamak istemez. Jack’in doktorculuk oyununu hatırlatması bastırılmış çocukluk dönemi utanç duygusunu Sue’ya hatırlatarak, bilinç düzeyine çıkmasını sağlamıştır.

Karşısındaki tehdidi yok edemeyeceğini ve ona karşı çıkamayacağını düşünen insan, ondan kaçınır ve onu yok sayar.” Freud’un da dediği gibi yetişkin insanda gerçeklik sınavının gelişmiş olması, gerçeğin tümüyle yadsınmasına imkân vermez (1926). Yine de yadsıma eğilimi insanda yaşam boyu sürer ve anksiyete yaratan durumlarda geçici olarak kullanılır.” (Gençtan, 2008: 76). İnsanların derin ruhsal çöküntü yaratacak hallerde; kaza, ölüm gibi durumlarda “her işleri yolunda gidiyormuşçasına davranma eğilimi göstererek kendilerine ve çevresindekilere karşı mutsuzluklarını belli etmezler.” (77). Bu savunma mekanizması sorunların yok sayılmaya çalışılması anlamına gelmektedir. Yadsıma mekanizmasına eserde birden fazla örnek gösterilebilir fakat bunlardan okuru en rahatsız edeni ise annelerinin ölümünü yadsıyan Sue, Julie ve Jack’in kontrolsüz şekilde gülmeleridir. Sağlıklı bir psikolojiye sahip bireyler yakın akrabalarını ve sevdiklerini kaybettikleri durumlarda büyük bir üzüntü yaşarlar. Buna karşın Jack ve diğer kız kardeşleri annelerinin ölümünü yadsıyarak rahat bir şekilde yemek yemeye, gülüşmeye devam etmektedirler.

Mantık bulma bir hata veya eksiklik için gerçek bir neden yerine; mantıklı fakat yanlış bir neden bulmaktır. Bazen insanlar bir şey yapmak isteyip bu şeyin anksiyeteye yol açacağını düşündüklerinde bunun tam tersini yapma eğilimi gösterirler (Hergenhahn, 2009: 474). En küçük kardeş olan Tom, okulda akran zorbalığına maruz kalmıştır. Jack’in onu korumak için çocuğu dövmesi fayda sağlamamış ablası da gelip tekrar Tom’u dövmüştür. Diğer çocuklardan erkek olduğu için şiddet gördüğünü düşünerek kız olmak ister çünkü ona göre kız olunca

insanlar dayak yemiyor, şiddete maruz kalmıyorlardır. Tom cinsiyet değiştirme isteğine dayaktan korunma durumunu mantıklı göstermiştir fakat hatalı bir bağıntı kurmuştur.

Savunma mekanizmaları bağlamında, “ansiyeteye yol açan düşüncelerle başa çıkmanın diğer bir yolu da kişinin kendi benliği yerine bir şeye veya bir başkasına anlam yüklemesidir. Bu süreç yansıtma olarak adlandırılır” (Hergenbahn, 2009: 474). Kişi başa çıkamadığı olaylar ve düşüncelere başkasının sebep olduğu savını yükleyerek sorumluluktan kaçma eğilimi göstermektedir. Bu konuda kendini zayıf hisseden “kişi, suçluluk duygusu yaratacak nitelikteki duygu ve düşüncelerini başkalarına yansıtır. Bu eğilim daha çok, kendisini katı değer yargılarıyla yöneten kişilerde görülür. Böyle insanlar bilince ulaşması sakıncalı görülen eğilimlerini, neden bulma gibi diğer mekanizmalarla denetleyemediklerinde yansıtma yoluna başvururlar.” (Gençtan, 2008: 81). Jack'in Julie'nin erkek arkadaşı Derek'i kıskanması ve Julie ile sırf onun varlığı sebebiyle birleşim yaşayamamasına sebep olarak Derek'in varlığını göstermesi yansıtma mekanizmasına örnek verilebilir. Ayrıca Sue annelerinin ölümüne Jack'in saygı duymadığını düşünmesi, yaşarken ona acı çektirdiğine inanması ve annelerinin ölümü ile Jack'in direkt bağlantısı olduğunu düşünmesi de bir yansıtmadır. “Ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde kişinin özdeşleştiği insanların ve gurupların sayısı artar, toplumun yanı sıra o da kendisini özdeşleştiği gruplara göre değerlendirilir.” (89). “Kişi içselleştirdiği değerlere ulaşamadığında kendini kızgın ve endişeli hissettiği zaman, sembolik olarak başkalarının başarılarıyla kendini özdeşleştirebilir. Böylece başarılı kişinin gibi giyinir, konuşur ve davranırsa, O kişinin başarısına sahip olacağını düşünmektedir.” (Hergenbahn, 2009: 474). Jack'in okuduğu bilim kurgu romanındaki komutan Hunt karakteri güçlü bir yapıdadır. Jack komutan Hunt'ın gemisiyle yer çekiminden çıktığı zaman eşyaların dağılması ile edindiği tutumla benzer bir tutum geliştirir. Komutan Hunt karakteri temiz ve düzenlidir. Jack de Hunt gibi temiz ve düzenli olunca güçlü olacağı inanarak kendini bu karakterle özdeşleştirmektedir.

SONUÇ

Sigmund Freud'un Psikanalitik kuramı, dinamik, ekonomik ve yapısal kişilik kuramları kapsamında incelenmiştir. Freud, insanın zihinsel yapısını ve işleyişini cinsellik ve gizil dürtüler yoluyla açıklama yoluna gitmiştir. Edebiyat eserleri, özellikle romanlar, hastanın psikoterapide yaptığı gibi duygu ve düşüncelerini anlattığı bir terapi seansının yazıya dökülmüş hali olarak kabul edilirse; çoğunlukla insanın söylemekten çekindiği karanlık hazlarının ve toplum tarafından onaylanmayacak nitelikteki arzularının ifade edilmesi için uygun alan oluştururlar.

Ian McEwan'ın *Beton Bahçe* adlı romanındaki ana karakter Jack, Freud'un Oedipus karmaşası kuramında ifade ettiği şekilde hareket etmektedir. "Jack ve kardeşleri davranışlarındaki bozukluğun farkında değildir. Beton Bahçe'de tasvir edilen dünya geleneksel kuralların uygulanmadığı bir yerdir." (Malcom, 2002:64) Dolayısıyla eserde bir çocuk olan ana karakter, Freud'un belirttiği kritik dönemi yaşadığı tedirgin edici olaylar yüzünden sağlıklı bir şekilde atlatamamıştır. Romandaki olay örgüsü çerçevesinde görüldüğü üzere, psikolojik bağlamda Jack annesi ile birleşmeye çalışırken, babasına karşı kin ve nefret doludur. Annesinin ölümünden sonra libidosunu onun yerine geçebilecek yegâne kişi olan kız kardeşi Julie'ye yönlendirmiştir. Romanın sonunda iki kardeş ensest olarak cinsel birleşim yaşamışlardır. Ayrıca ana karakter Jack'in rüyaları analiz edilmiştir ve Oedipus karmaşası kuramından hareketle iç dünyasında anne ile birlikte olma düşüncesini, bilinç altında bastırmaya çalışması rüyadaki sembollerle açıklanmıştır. Çalışmada ayrıca roman karakterlerinin ego savunma mekanizmalarına göre hareket ettikleri de açıklanmıştır. Sonuç olarak, Ian McEwan, *Beton Bahçe* adlı romanında, insanlık tarihinde bir tabu olarak kabul edilen aile içindeki cinselliğin okuru tedirgin eden yapısını ve insanın karmaşık doğasını, psikanalitik kuramla tartışılabilir bir olay örgüsü ve karakter yapılandırması ile yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

- Bressler, C. E. (2007). *Literary Criticism: An Introduction to Theory and Practice*. Boston: Pearson Longman.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ege, U. (2005). *Charles Dickens'in David Copperfield ve Büyük Umutlar Romanlarının Psikanalitik Yorumu*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., 2005.
- Emre, İ. (2005). *Edebiyat ve Psikanaliz*. Ankara. Anı. 2005.
- Freud, S., & Peter Gay. (1989). *The Freud Reader*. New York: W.W. Norton, 1989.
- Freud, S., & Strachey, J. (1959). *Beyond the Pleasure Principle: Sigmund Freud*. New York-London: W.W. Norton.
- Freud, S., & Strachey, J. (2001). *Totem and Taboo*. London and Newyork: Routledge.
- Freud, S. (2007). *Psikanalize Giriş Dersleri*, Çev. Budak Selçuk İstanbul: Ötüken.
- Freud, S., & Strachey, J. (2010). *The Interpretation of Dreams*. New York: Basic Books.
- Gençtan, E. (2008). *Psikanaliz Ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Gökdağ, D. (2002). *Aile Psikolojisi ve Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2002.

-
- Greene, R. R. (2008). *Human Behavior Theory & Social Work Practice*. New Brunswick: AldineTransaction.
- Habib, R. (2008). *Modern Literary Criticism and Theory: A History*. Malden, MA: Blackwell.
- Hergenhahn, B.R. (2009) *An Introduction to the History of Psychology*. Australia: Wadsworth Cengage Learning.
- Malcolm, D. (2001). *Understanding Ian Mcewan*. Columbia, University of South Carolina Press.
- Masaroğulları G. & Koçakgöl M. (2011). "İçgüdü." *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Nobel.
- Mcewan, I. (2010) *Beton Bahçe*. Çev. Figen Bingül. Sel Yay., İstanbul,2010.
- Schultz, D. P., Schultz, S. E. (2001). *Modern Psikoloji Tarihi*, Çev.: Yasemin Aslay, İstanbul: Kaknüs Yay., 2001
- Rennison, N. (2005). *Contemporary British Novelists*. New York: Routledge, 2005.